

T.C.
İSTANBUL OKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

RİSKTEN KORUNMA MUHASEBESİ KAPSAMINDA
TÜREV ÜRÜNLER: İHRACAT FİRMASINDA ÖRNEK
MUHASEBE UYGULAMALARI

Yasemin ERSAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE DENETİM YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Turgay MÜNYAS

EYLÜL 2020

T.C.
İSTANBUL OKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

RİSKTEN KORUNMA MUHASEBESİ KAPSAMINDA
TÜREV ÜRÜNLER: İHRACAT FİRMASINDA ÖRNEK
MUHASEBE UYGULAMALARI

Yasemin ERSAN
(182008158)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE DENETİM YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Turgay MÜNYAS

EYLÜL 2020

T.C.

İSTANBUL OKAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**RİSKTEN KORUNMA MUHASEBESİ KAPSAMINDA
TÜREV ÜRÜNLER: İHRACAT FİRMASINDA ÖRNEK
MUHASEBE UYGULAMALARI**

Yasemin ERSAN

(182008158)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İŞLETME ANABİLİM DALI

MUHASEBE VE DENETİM PROGRAMI

Tezin Enstitüye Teslim Edildiği Tarih:

Tezin Savunulduğu Tarih :

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Turgay MÜNYAS _____
(İstanbul Okan Üniversitesi)

Diğer Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Ayşe PAMUKÇU _____
(Marmara Üniversitesi)

: Dr. Öğr. Üyesi İlker CALAYOĞLU _____
(İstanbul Okan Üniversitesi)

EYLÜL 2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TABLolar LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
BÖLÜM 1. GİRİŞ VE AMAÇ.....	1
BÖLÜM 2. RİSK KAVRAMINA İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
2.1. RİSK KAVRAMI	4
2.2. RİSK TÜRLERİ.....	5
2.2.1. Ticari Riskler	5
2.2.2. Politik Risk	5
2.2.3. Taşıma Riski.....	6
2.2.4. Reklamasyon Riski	6
2.2.5. Doğal Risk	7
2.2.6. Finansal Risk.....	7
2.2.6.1. Kredi Riski.....	7
2.2.6.2. Kur Riski	8
2.2.6.3. Faiz Riski	8
2.2.6.4. Likidite Riski	9
2.2.6.5. Fiyat Riski.....	9

BÖLÜM 3. RİSKTEN KORUNMA VE TÜREV ÜRÜNLER	11
3.1. RİSKTEN KORUNMA YÖNTEMLERİ	11
3.1.1. Sigortalama	12
3.1.2. Aktif-Pasif Yönetimi.....	13
3.1.3. Türev Ürünler	13
3.2. FİNANSAL ARAÇLARIN SINIFLANDIRILMASI.....	13
3.2.1. Türev Olmayan Finansal Araçlar	15
3.2.2. Türev Finansal Araçlar.....	17
3.3. TÜREV ÜRÜNLER.....	22
3.3.1. Türev Ürünlerin Tarihsel Gelişimi	23
3.3.1.1. Türev Ürünlerin Dünyadaki Tarihsel Gelişimi.....	23
3.3.1.2. Türev Ürünlerin Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi	24
3.3.2. Türev Ürünlerin Kullanım Amaçları	25
3.3.2.1. Riskten Korunma.....	25
3.3.2.2. Arbitraj	26
3.3.2.3. Spekülasyon.....	27
3.4. TÜREV ÜRÜN ÇEŞİTLERİ	27
3.4.1. Forward	27
3.4.1.1. Döviz Forward Sözleşmesi	29
3.4.1.2. Faiz Forward Sözleşmeleri.....	29
3.4.1.3. Mal Forward Sözleşmeleri	30
3.4.2. Futures.....	30
3.4.2.1. Döviz Futures Sözleşmeleri	31

3.4.2.2. Faiz Futures Sözleşmeleri	31
3.4.2.3. Mal Futures Sözleşmeleri	32
3.4.2.4. Endeks Futures Sözleşmeleri	32
3.4.3. Opsiyon	32
3.4.3.1. Döviz Opsiyon Sözleşmeleri	33
3.4.3.2. Faiz Opsiyon Sözleşmeleri	34
3.4.3.3. Hisse Senedi Opsiyon Sözleşmeleri	34
3.4.4. Swap	34
3.4.4.1. Döviz Swapları	36
3.4.4.2. Faiz Swapları	36
3.4.4.3. Mal Swapları	37
BÖLÜM 4. RİSKTEN KORUNMA MUHASEBESİ VE TÜREV	
ÜRÜNLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ	39
4.1. RİSKTEN KORUNMA MUHASEBESİ	39
4.2. TFR 13 STANDARDI KAPSAMINDA GERÇEĞE UYGUN DEĞER	42
4.3. TÜREV ÜRÜNLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ	42
4.3.1. Forward Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi	43
4.3.2. Futures Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi	48
4.3.3. Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi	52
4.3.4. Swap Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi	56

BÖLÜM 5. İHRACAT FİRMALARINDA TÜREV ÜRÜN KULLANIMI VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK BİR UYGULAMA	59
5.2. XYZ İHRACAT FİRMASINDA TÜREV ÜRÜN KULLANIMI VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ.....	60
5.2.1. Uygulamanın Amacı.....	60
5.2.2. Uygulamanın Kapsamı.....	60
5.2.2.1. Genel Bilgiler.....	60
5.2.2.2. Karşılaşılan Riskler	62
5.2.3. Uygulamanın Sonuçları.....	64
BÖLÜM 6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	75
KAYNAKÇA.....	80
ÖZGEÇMİŞ.....	84

ÖZET

RİSKTEN KORUNMA MUHASEBESİ KAPSAMINDA TÜREV ÜRÜNLER: İHRACAT FİRMASINDA ÖRNEK MUHASEBE UYGULAMALARI

İhracat gerek ülke ekonomisi gerekse firmaların faaliyetleri açısından büyük bir önem arz etmektedir. İhracat ülke ekonomisinin gelişmesinde ve dış dünya ilişkilerinde önemli bir faktördür. Gün geçtikçe küresel bir yapıya bürünen dünyada, ekonomik alanda gerçekleştirilen ticari nitelikli eylemlerle, sermaye faaliyetlerinde büyük ölçüde ilerleme kaydedilmektedir. Bu doğrultuda uluslararası düzeyde meydana gelen yeniliklerden ülke bağlamında gerçek ve mali piyasalarla bu alanda işlem yapan bireyler doğrudan etkilenmektedir. Bunların yanında, yine uluslararası arenada söz konusu yeniliklerle birlikte ticari eylemler, sunulan hizmet bedelleri, faiz düzeyi, döviz kurları vb. alanlarda görülen anlık değişimler hem finansal sektörde hem de şirketlerin bünyesinde risk unsurlarının idaresi adına “risk yönetimi” kavramının hayatımıza girmesine neden olmaktadır. Bu yönde öne çıkan risk idari stratejileri arasından yoğunlukla tercih edilen materyaller mali araçlar ile türev ürünler olarak ifade edilmektedir. Gelecekle ilgili riskler de göz önünde bulundurulduğunda varlık getirilerini arttırıcı, borç maliyetlerini azaltıcı bir etkiye sahip olan ve genellikle riski devretme amacıyla kullanılan türev ürünlerden faydalanmak, işletmelerin başarılı bir şekilde yönetilmesi açısından da önem arz etmektedir. Çalışmada ihracat firmalarının ele alınmasının nedeni kur riski, faiz oranı riski ve fiyat riskine karşı türev ürün kullanımlarının yoğunlaşmasıdır. İhracat firmaları, kur riskinden korunmak için forward, opsiyon ve swap sözleşmelerine taraf olmaktadır. Faiz oranı riskinden kaçınmak için swap sözleşmelerini, fiyat riskinden korunmak için ise swap ve opsiyon sözleşmelerini tercih etmektedirler. Bu bağlamda ihracat firmalarının türev sözleşmeler ile riskten nasıl korunmaya çalıştıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Risk, Türev Ürün, Riskten Korunma Muhasebesi

ABSTRACT

DERIVATIVE PRODUCTS WITHIN THE SCOPE OF HEDGING ACCOUNTING: SAMPLE ACCOUNTING PRACTICES IN EXPORT COMPANIES

Exports are of great importance both for the country's economy and for the activities of the companies. Exports are an important factor in the development of the country's economy and relations with the outside world. In the world, which is becoming a global structure day by day, a great deal of progress can be made in capital activities through commercial actions in the economic field. In this respect, individuals who trade in real and financial markets in the context of the country are directly affected by the innovations that occur at the international level. In addition to these, again in the international arena with these innovations, commercial actions, service costs, interest level, exchange rates, etc. instant changes in the fields lead to the introduction of the concept of “risk management” in the name of managing risk elements both in the financial sector and within companies. Among the risk management strategies featured in this direction, the preferred materials are expressed as financial instruments and derivative products. Taking into account future risks, taking advantage of derivative products, which have an effect of increasing asset returns, reducing debt costs and which are often used to transfer risk, is also important for successful management of enterprises. In the study, export companies were discussed because of the concentration of foreign exchange risk, interest rate risk and derivative product use against price risk. Export companies are parties to forward, option and swap contracts to protect against foreign exchange risk. They prefer swap contracts to avoid interest rate risk and swap and option contracts to hedge price risk. In this context, it has been tried to determine how export companies try to protect themselves from risk with derivative contracts.

Keywords: Risk, Derivative Product, Hedging Accounting

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3.1: Türev Ürünlerin Özellikleri.....	37
Tablo 4.1: Türev Araçların Muhasebeleştirilmesinde Kullanılan Hesap Grupları.....	43
Tablo 5.1: Firma Bilgileri.....	59
Tablo 5.2: Kredi ve Forward İşlemine İlişkin Detaylar.....	63
Tablo 5.3: Kritik Koşullar Yöntemi Tablosu.....	64
Tablo 5.4: Firmanın Kredi Bilgileri.....	65
Tablo 5.5: Kredi ve Futures Bugünkü Değer Tablosu.....	65
Tablo 5.6: Kritik Koşullar Yöntemi Tablosu.....	69
Tablo 5.7: Kredi ve Forward Bilgileri Tablosu.....	69
Tablo 5.8: Kredi ve Forward Bugünkü Değer Tablosu.....	70

KISALTMALAR LİSTESİ

A.Ş.	: Anonim Şirket
CBOT	: Chicago Board of Trade
Ltd. Şti.	: Limited Şirket
M.Ö.	: Milattan Önce
TMS	: Türkiye Muhasebe Standartları
TFRS	: Türkiye Finansal Raporlama Standartları
UFRS	: Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
YY	: Yüzyıl

BÖLÜM 1. GİRİŞ VE AMAÇ

Belirsizliğin tanımı olan risk, insani ve ekonomik faaliyetlerin her döneminde var olan, kişileri ve işletmeleri yakından ilgilendiren bir kavramdır. Olumsuz bir anlamı olmasına rağmen risk aynı zamanda getiriyle eş anlamlı olarak da kullanılmaktadır. Riskin doğasında var olan olumsuz etkilerinin azaltılması, ortadan kaldırılması veya bu etkinin olumlu bir yön almasını sağlayarak fırsata dönüştürülme ihtiyacı, riskin etkin bir şekilde kontrol edilmesini ve yönetilmesini gerekli kılmaktadır. Bu amaçla oluşturulan risk yönetim sistemleri risklerin tanınabilir, belirlenebilir, ölçülebilir ve kontrol edilebilir hale getirilmesini sağlamaktadır.

İhtiyaçlar karşısında el değiştirme yöntemleri ile başlayan ticaret, uluslararası ekonomik ilişkilerin artışı ve teknolojide yaşanan gelişmelerin etkisiyle, uluslararası boyutta vazgeçilmez bir unsur halini almıştır. İşletmeler, yeni pazarlar ile satışlarını arttırmak; üretim kapasitelerini etkin kullanmalarını sağlayacak, daha fazla üretim ile birim maliyetlerini düşürmek, piyasalarda meydana gelebilecek olumsuz gelişmeler doğrultusunda alternatif pazarlara satış yaparak faaliyetlerini sürekli kılmak gayeleriyle ihracata yönelmektedir.

İhracat, ülke ekonomileri için de cari dengenin sağlanması, ekonomik büyüme ve istikrarı etkilemesi açısından önem arz etmektedir. Bu doğrultuda, günümüz küresel rekabet ortamında gerek firmaların gerekse ülke ekonomilerinin varlıklarını sürdürebilmeleri için en iyi yöntem, ileri teknoloji ve pazarlama yöntemleri ile uluslararası piyasada rekabet edebilecek kalitede ve çeşitlilikte üretimin gerçekleştirilerek uluslararası pazarlara ihraç edilmesidir.

İşletmelerin karşılaştıkları finansal riskleri minimize etmek veya ortadan kaldırmak amacıyla kullandıkları risk yönetim yaklaşımlarından biri de türev ürün kullanımlarıdır. Türev ürünler, Bretton Woods sisteminin çöküşünün ardından faiz, fiyat ve döviz kurlarında meydana gelen dalgalanmalar ve bu dalgalanmaların beraberinde getirdiği risklerin ekonomik ilişkilerin artışı nedeniyle, risklerin çok daha hızlı büyümesi ve yayılması sorunlarına çözüm arayışları sonucunda doğmuştur. Türev ürünler, riskten korunmak, arbitraj ve spekülasyon amacıyla kullanılmaktadır.

Uluslararası piyasalara bakıldığında, bu arenada varlıklarını sürdüren işletmelerin, döviz oranlarındaki dalgalanmaların yanında çok sayıda risk içeren negatif unsura maruz kaldıkları görülmektedir. İşletmelerin eylemlerine paralel olarak ortaya çıkan riskleri varsayabilmeleri ve etkin bir şekilde risk yönetimi gerçekleştirebilmeleri sektörde var olabilmeleri adına son derece önem arz etmektedir.

1970'li yıllardan sonra finansal sistemde meydana gelen değişimler sonucu Bretton Woods Uluslararası Ödemeler Sistemi'nin sona ermesiyle birlikte fiyat dalgalanmaları yaşanmaya başlamıştır. Finansal piyasalarda meydana gelen belirsizlik ve dalgalanmalar, yatırımcıları söz konusu kur ve faiz riskinden koruyabilmek için yeni finansal ürünlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yatırımcıları kur veya faiz riskinden korumayı amaçlayan finansal araçlar, türev ürün veya türev araç olarak isimlendirilmektedir. Türev ürünler yatırımcıları risklerden koruma veya risklerini yönetme açısından günümüzde büyük öneme sahiptir. Forward sözleşmelerle başlayan türev ürünler organize piyasaların oluşturulması ile futures, opsiyon ve swap sözleşmeler gibi türlerinin de ortaya çıkmasıyla çeşitlilik kazanmıştır. Finansal piyasalarda gelecek ile ilgili belirsizlik olması türev ürünlere olan talebi artırmaktadır. Türev ürünlerin en büyük avantajı ve riski, bu ürünler spekülasyon amacı ile kullanıldığında, kaldıraç etkisi ile, yatırımcıların büyük kazanç ya da kayıplarla karşılaşmalarına neden olmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde oluşan risklere karşı türev ürün sözleşmeleri önem kazanmaktadır. Türkiye'yi incelediğimizde türev ürünlerin artarak gelişme gösterdiği görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı vadeli işlem piyasaları ve bu piyasalarda işlem gören türev araçları tanıtmak; Türkiye'de kullanımı, Türkiye'deki gelişimi, işleyiş esasları, vergilendirilmesi ve muhasebeleştirilmesi ile ilgili örneklerle uygulamalarını göstermektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde risk kavramı açıklanacak olup risk türlerine ilişkin bilgiler verilecektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, riskten korunma yöntemleri açıklanacak olup finansal araçlardan türev ürünlere ilişkin bilgiler aktarılacaktır. Çalışmanın dördüncü bölümünde, türev ürünlerin muhasebeleştirilmesi ve riskten korunma muhasebesi anlatılarak, türev sözleşmelerin muhasebeleştirilmesi örneklerle

açıklanacaktır. Beşinci bölümde ise; ihracat firmalarında türev ürün kullanımına ilişkin bir uygulamaya yer verilecektir.

Çalışmanın temel amacı, ihracat firmalarında türev ürünlerin riskten korunma amacıyla kullanımının önemi ve düzeyini değerlendirmek olup, türev ürünlerin kullanımının artışı ile gündeme gelen muhasebeleştirilmesi sorunu ve günümüzdeki muhasebe uygulamalarını incelemektir.

BÖLÜM 2. RİSK KAVRAMINA İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. RİSK KAVRAMI

Risk, beklenmeyen sonuçlarla karşılaşma olasılığını ifade etmektedir. Öngörebilme yetisini aşağı çeken net olmayan dış unsurlar olarak da varsayılabildiği gibi, yoğunlukla risk, tahmin edilen ve hayata geçen değerdeki farklılıkları içermektedir (Sevil, 2001:3). Başka bir söylemle risk, tercih edilen yolun doğurduğu sonuçlarının herhangi bir şekilde gerçekleşmesi olarak da ifade edilmektedir (Başoğlu vd, 2001:137).

Risk bir belirsizlik olarak tanımlanmakla birlikte, bu iki kavram arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Finansal alanda bu iki kavram birbirinin yerine kullanılsa da gerçek anlamda risk geleceğin belirsiz olması ve bu belirsizliğin olasılıklar yoluyla modellenebilmesidir. Alternatif bir tanım olarak risk; olumsuz bir sonucun ortaya çıkma olasılığıdır (Aktaş vd, 2017:338). Ekonomi ve finans dünyasında risk, değerli bir şeyi kaybetme ihtimalini ifade eder (Jordan, 2018:2).

Doğal, mali, operasyonel ve stratejik düzeyde gelişen risklerin idaresini gerçekleştiren şirketlerin, söz konusu riskleri etkin bir şekilde bertaraf edebilmek adına, net bir biçimde algılayarak, hayata geçme olasılığı veya meydana gelmesi halinde oluşacak negatif etkileri olabildiğince düşük seviyeye çekebilecek tedbirler geliştirmesi gerekmektedir (Berk, 2010:157).

Başka bir anlatımla, yatırımcının esas gayesi, yatırımın sonucunda belirli bir getiri elde etmektir. Ancak planladığı getirinin gerçekleşeceğini yatırımdan evvel bilmeleri mümkün olmamaktadır. Yatırımcının beklentisinden farklı bir getiri elde etmesi ya da sermayesinin bir kısmını kaybetme olasılığına risk olarak adlandırılmaktadır (Sarıkamış, 2000:163).

Diğer bir ifadeyle risk, gelecekte oluşması öngörülen ancak gerçekleşme ihtimali muallak olan, sonucu %100 bilinemeyen olayları ifade etmektedir (Bolak, 2004:3).

2.2. RİSK TÜRLERİ

İşletmelerin faaliyetlerini sürdürürken karşı karşıya kaldıkları riskleri aşağıdaki şekilde açıklayabiliriz.

2.2.1. Ticari Riskler

Ticari riskler; alıcı riski, transfer riski ve belge riski olarak gruplandırılabilir (Türko, 2002:33).

Alıcı riski; doğrudan alıcının kendisinden kaynaklanan riskleri ifade etmektedir. Bu riskler, şirketin iflas etmesi, tasfiye edilmesi, konkordato ilan etmesi veya tamamıyla kötü niyetle borç yükümlülüğünü yerine getirmemesidir (Çınar, 1998:1).

Transfer riski; bir ülkede uygulanan kambiyo sınırlamaları sebebiyle borçlunun borcunu ödeyememe olasılığında kaynaklanan risktir.

Belgeye dayalı riskler, dış satıma yönelik işlev süren şirketler adına ihtiyaç duyulan transfer belgelerinin olması gereken şekilde düzenlenmemesinden dolayı, ülke dışına nakledilen ürünlerin fiyatlarının tahsilatının gerçekleştirilememesi veya alacakların beklenen zaman diliminde karşılanamaması riskini içermektedir.

Şirketlerin ürün ve vesaik mukabili eylemlerinde hazırladıkları belgelerde meydana gelen uyumsuzluk, bankalar tarafından yürütülen dış satım evresinde yönergelerin yetersiz ya da yanlış hazırlanması, akreditif zamanı gibi yönergelerinde yanlış verilerin bulunması gibi durumlardan dolayı belge riski ortaya çıkmaktadır (Duranoğlu, 2013:37).

2.2.2. Politik Risk

Politik risk, yurt içinde ya da ticari ilişkinin tarafı olan karşı ülkede hükümet değişiklikleri ve siyasal yaklaşımlara bağlı olarak finansal kurumların ve firmaların değerinde yaşanan olumsuz değişikliklerin meydana gelme ihtimalleridir (Parasız, 2000:90).

Bir ülkenin yurt içinde ve yurt dışında sergilediği politik durumu, ülke ekonomisindeki istikrar, hükümetin bakış açısı, vergi uygulamalarını da kapsayan ülkenin mali yapısı içerisindeki değişiklikler politik risk kavramı ile ilintilidir (Aydın vd, 2010:569).

Küreselleşen dünyada herhangi bir ülkede meydana gelen siyasi, ekonomik ve bölgesel krizler, savaşlar şirketlerin kararlarında önemli bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda uluslararası ticaretin yoğunluğu politik riskin bir başka boyutu olarak tanımlanabilir (Aktaş vd, 2017:339).

Politik riskler şu şekilde sıralanabilir (Aktaş vd, 2017:339):

- Transfer yasakları ya da kısıtlamaları,
- Alıcının ülkesinde savaş ortamının oluşması, ihtilal, iç savaş veya isyan halleri sebeplerinden dolayı mal bedelinin ödenmemesi,
- İthalat uygulamalarına getirilen yasaklar veya kısıtlamalar
- İthalat müsaadelerinin iptal edilmesi
- Alıcı ülke veya Türkiye sınırları dışında bir bölgede ihracata konu mallara el konulması
- Alıcının kamu olması ve borcunu ödeyememesi

2.2.3. Taşıma Riski

Taşıma riski, ihracat işlemine konu olan malın taşınması sırasında oluşacak riskler olup nakliye riski olarak da isimlendirilebilir (Çınar, 1998:2).

Malların taşınması sırasında hasar görmesi veya taşıma süresinin planlanandan daha uzun sürmesi alıcı ve satıcıyı olumsuz etkilemektedir. Alıcı, malı zamanında teslim alarak fayda sağlayamama, satıcı ise taşıma süresinin uzunluğu nedeniyle alacağını geç tahsil etme ya da alıcının malı satın almaktan vazgeçmesi vb. risklerle karşı karşıya kalabilmektedir.

2.2.4. Reklamasyon Riski

Reklamasyon yurt dışına satılan malın istenilen kalitede olmaması sebebiyle ortaya çıkmış bir uygulamadır. Reklamasyona tekstil sektörü başta olmak üzere tüm sektörlerde karşılaşılmaktadır. İhracata konu malın beğenilmemesi durumunda iade edilerek ya da iade edilmeksizin yerine yenisi gönderilebileceği gibi gecikmeye ilişkin bir iskonto ya da

ceza uygulanabilir. Başka bir ifadeyle reklamasyon bir iskonto, iade, tazminat ya da cezadır (Apak, 2005:70).

2.2.5. Doğal Risk

Doğal riskler, deprem, sel, fırtına gibi doğal afetler ile kuraklık, yangınlar, hava kirliliği, küresel ısınma vb. çevresel faktörlerin neden olabileceği risklerdir (Sarıkamış, 2000:163).

Deprem, sel, fırtına, yangın gibi doğal afetler işletmelerin öngöremediği ve kontrol edemediği riskler olup bu afetlerin boyutları ve etkileri küçük dahi olsa firmaların iş akış sürecinde aksaklıklara neden olabilmektedir. Örneğin, fabrika da çıkan bir yangının üretim tesislerinde yarattığı hasar nedeniyle üretim faaliyetinin durmasına ve sözleşme kapsamında belirli bir tarihte teslim edilmesi gereken ürünlerin tesliminde, dolayısıyla nakit akışında aksaklık oluşmasına neden olabilmektedir. Firmalar doğal ve çevresel risklere karşı sigortalama yöntemi ile riskleri minimize edebilmektedir.

2.2.6. Finansal Risk

Finansal risk, gelecekteki nakit akışlarına ilişkin belirsizlikler nedeniyle ortaya çıkabilecek zararları ve hisse senetleri, döviz pozisyonları vb. finansal varlıkların olumsuz performansından doğabilecek zararları kapsamaktadır (Wolke, 2017:18).

Finansal riskler; kredi riski, kur riski, faiz riski ve likidite riski olarak sınıflandırılabilir.

2.2.6.1. Kredi Riski

Kredi riski, sözleşme kapsamında bulunan bireylerin, belirtilen koşulları yerine getirmemesinden kaynaklanan ve bir tarafın iktisadi sorun yaşamasına meydan veren risk türü olarak ifade edilmektedir (Delice ve Ege, 2015:304).

Diğer bir ifadeyle, finansal piyasalarda borçlu tarafın sözleşmeden doğan gereklilikleri zamanında ve tamamıyla yerine getirip getirmeyeceği konusunda hissedilen belirsizlik nedeniyle alacaklının yüklendiği risktir (Nurcan, 2015:11).

İşletmeler yoğunlukla ticari nitelik taşıyan eylemlere kanalize olmaktadır. Buna karşın kredi konusunda muhtemel riskleri olabildiğince düşük seviyede tutabilmek adına, ticari eylemlerle kredi unsurlarını farklı parametrelerde değerlendirmek durumunda kalmaktadır (Shin, 2004:29).

2.2.6.2. Kur Riski

Kur riski, döviz kurlarında tahmin edilmeyen bir gelişmenin işletmenin aktif pasifinde ya da nakit akışlarında yaratacağı değişikliklerdir (Yıldırım, 2003:24). Diğer bir tanım ile kur bağlamında öngörülen risk, uluslararası arenada gerçekleştirilen ödemeler konusunda, kredi ya da sermaye birimi farklılıklarında, yurt dışı para birimi düzeyinde borç ile alacakların, söz konusu birimin ulusal para değerinde görülen değişimlerden dolayı meydana gelebilecek ekonomik zarar olasılığını içermektedir (Delice ve Ege, 2015:223).

Döviz oranlarında oluşabilecek risklere etki eden unsurlar; yurt düzeyinde geçerli olan döviz kuru işlemlerinin taşıdığı özellik, döviz sektöründe karar mekanizmalarının kurda değişim yaratabilme niteliği, borçlara dair denge, karşılıklı ticari eylem gerçekleştirilen ülkelerin yapısı ile küresel döviz sektörlerinde görülen hareketlilik şeklinde belirtilmektedir (Delice ve Ege, 2015:224).

2.2.6.3. Faiz Riski

Faiz oranı riski, bir yatırımda elde edilen getirinin, yatırımın başlangıcında tahmin edilen getiriden düşük olmasını ifade etmektedir (Nurcan, 2015:10). Faiz oranı riski işletmelerin, bilanço ve gelir tablolarını etkileyen en önemli risklerden biridir (Wolke, 2017:19).

Farklı bir deyişle, faiz oranlarında öngörülen risk, faiz getirisi bulunan kalemlerle ya da bu alanda sağlanan kazanımların, faiz dinamiklerindeki farklılıklardan negatif düzeyde etkilenmesi şeklinde faiz riski ortaya çıkmaktadır (Konuralp, 2001:13).

Faiz oranında ortaya çıkan değişimler faiz kazancı sağlayan finansal varlıkların piyasa fiyatlarında ve dolaylı etkiyle de verimlerinde değişikliklerin sebebi olabilmektedir (Sarıkamış, 2000:177).

Faiz oranı riskinin bağlantılı olduğu bazı riskler bulunmaktadır. Bu riskler vade uyumsuzluğu riski ve korelasyon riskidir. Vade uyumsuzluğu riski faiz riskine neden olan en önemli unsurdur. Bu bağlamda faiz riskini kontrol ederek vade uyumsuzluğu riski de kontrol edilebilmektedir. Oynaklık riski, fiyat ve faiz oranı hareketliliğinin neden olduğu risklerdir. Korelasyon riski ise, faiz oranı ve fiyat arasındaki ilişki için hesaplanan değer ile gerçek değer uyumsuz olmasından doğan risklerdir (Delice ve Ege, 2015:249).

2.2.6.4. Likidite Riski

Fonlama riski şeklinde de tabir edilen, işletmelerin mali mekanizmalarına dair sorumluluklarını yerine getirmek alanında kaynak edinimi konusunda güçlük yaşaması riski olarak bilinmektedir. Likidite riski, ekonomik bir aracın olabildiğince elverişli olan bedeli ile seri bir şekilde paraya dönüşmemesi olasılığının meydana gelmektedir (Karahan, 2002:18). Başka bir ifadeyle likidite riski, firmanın nakit girdi ve çıktısı arasında denge oluşturulamaması veya mevcut dengenin sarsılması dolayısıyla ödeme yükümlülüklerinin koşullarına uygun yapılamaması ihtimalinden doğan risktir (Nurcan, 2015:11).

Likidite riskini doğuran haller şu şekilde sıralanabilir (Sakar, 2002:211):

- Dönemsel ya da genel vade uyumsuzluğu,
- Aktif kalitesinde bozulma,
- Donuk aktiflerin çoğalması,
- Öngörülemeyen kaynak çıkışı,
- Faiz gelirlerinin ve karlılığın azalması,
- Yurt içinde ve yurt dışında yaşanan krizler.

2.2.6.5. Fiyat Riski

Fiyat riski, bir malın sonraki bir süreçte spot bedelinin beklenen bedelin dışında gelişmesi olarak nitelendirilmektedir. Şirketlerin maruz kaldıkları fiyat riski, şirketlerin eylem gerçekleştirdikleri sektörlerin durumu ile ölçeğine göre değişmektedir. Farklı bir

ifade ile döviz kurları ile faiz düzeylerinde görülen değişimler sonucunda sektör bedellerinde meydana gelen risk de bu alandaki tanımını içermektedir (Nurcan, 2015:8).

İhracatçı firmaların karşı karşıya kaldıkları diğer riskler:

- Hâkim olmadıkları yeni pazarlara satış yapmadaki çekimserlikleri,
- Yabancı pazarlarda yaşanan yoğun rekabetle baş edebilmek için gerekli bilgi ve donanıma sahip olunmaması,
- Üretim için işletme sermayesi ve vadeli satış talepleri için finansman yetersizliği,
- İhracat teşvikleri yetersizliği,
- Satış sonrası destek vb. olarak sayılabilir.

BÖLÜM 3. RİSKTEN KORUNMA VE TÜREV ÜRÜNLER

3.1. RİSKTEN KORUNMA YÖNTEMLERİ

Risk kavramı belirsizliklerden doğmakta olup, genellikle zarara uğrama olasılığı olarak tanımlanmasına rağmen lehine olacak ihtimalleri de içerisinde barındırmaktadır (Parlakkaya, 2005:6). Riskleri çeşitli yönlerden gruplandırabilmek mümkün olmakla birlikte, kontrol edilebilirlik ve minimize edilebilirlik özelliği açısından sistematik risk ve sistematik olmayan risk olarak sınıflandırılabilirler.

Sistematik risk; sosyal, ekonomik ve politik çevrelerdeki değişimler nedeniyle oluşan risklerdir. Bu riskler, ekonominin farklı bölgelerinde faaliyette olan firmaların büyük kısmını benzer şekilde etkiler ve denetim altına alınamazlar (Aktaş vd, 2017:339).

Sistematik olmayan risk ise bir firma ya da sektöre özgü olan riski ifade etmektedir. Grevler, yönetim hataları, reklam kampanyaları, tüketici tercihlerindeki değişim şirket kazancında farklılaşmalara neden olabilir. İşletmeler bünyelerinde alacakları kararlar ile bu riskleri yönetebilirler (Başoğlu vd, 2001:214).

Firmalar, ekonomik anlamda gelişmenin dışında yoğunlukla olası riskleri en düşük hasarla atlatmak adına riskten korunma metotlarını ön planda tutmaktadır. Buna sebep olan etmen, olası risklerle net olmayan durumların negatif etkilerini olabildiğince küçülterek, mali planlamayı basit bir seviyeye çekmek ve mali zorlukla karşılaşma ihtimalini da minimize etmektir.

Riskten korunma yöntemleri sigortalama, aktif-pasif yönetimi ve türev ürün işlemleri olarak gruplandırılabilir.

İhracat firmalarının karşılaştıkları riskler ve korunma yöntemleri:

Ticari Risk/Alıcı Riski	→	Sigorta
Politik Risk	→	Sigorta
Taşıma Riski	→	Sigorta

Doğal/Çevresel Faktörler	→ Sigorta
Yeni Pazarlara Giriş Çekincesi	→ Sigorta
Reklamasyon Riski	→ Gözetim Şirketleri
Likidite Riski	→ Aktif-Pasif Yönetimi, Türev ürünler
Kredi Riski	→ Aktif-Pasif Yönetimi, Türev ürünler
Kur Riski	→ Türev Ürünler
Faiz Oranı Riski	→ Türev Ürünler
Fiyat Riski	→ Türev Ürünler

3.1.1. Sigortalama

Sigortalama, belirli bir prim ödenerek muhtemel zararlardan kaçınma manasına gelmektedir. İşletmeler sigorta poliçesi satın alarak, ileri tarihlerde karşılaşması olası zararlardan kaçınmak için sigorta primi adı verilen bir bedele katlanmaktadır (Türel, 2008:13).

Firmalar malların taşınması sırasında oluşabilecek zararlardan, doğal/çevresel faktörlerden kaynaklanabilecek sorunlar ile alıcı riski ve politik riskten korunmak adına sigortalama işlemlerini kullanırlar. Özellikle ihracat kredi sigortaları, ihracatçılara yeni pazarlara giriş için bilgi akışı sunmakta ve garantör olmakta, ayrıca vadeli satış olanaklarıyla uluslararası pazarlarda rekabet edebilme güçlerini artırmaktadır.

Türkiye’de ihracatın teşvik kuruluşu olan Türk Eximbank İhracat Kredi Sigortasının sunduğu imkanlar aşağıdaki biçimde özetlenebilir.

- İhracatta vadelerin uzatılmasına ve vesaik mukabili, mal mukabili vb. riskli ödeme yöntemleri ile satış imkânı sunmak,
- Gelişmekte olan, yeni ve bilinmeyen pazarlara giriş için güvence oluşturmak,
- Halihazırdaki pazarlar için satış paylarını arttırmalarına ve kalıcı olmalarına imkân sağlamak,
- Sigorta poliçelerinin teminat gösterilmesi yoluyla yeni finansman olanakları elde etmek.

3.1.2. Aktif-Pasif Yönetimi

Aktif-pasif yönetimi, işletmelerin kar amaçlarını korumak şartıyla, piyasa risklerini en aza indirecek bir varlık ve yükümlülük uyumunu elde etmek amacı olarak ifade edilebilir. Bu yöntem net değer değişimlerinin ortadan kaldırılması kaydıyla bir dengeleme yapılmasını sağlamaktadır (Türel, 2008:14).

İşletmeler, hedefledikleri mali durumun düzeyini belirlemek adına, aktif ve pasiflerin en elverişli yapısını sağlamaya çaba harcamaktadır. Firmaların aktif ve pasiflerinin yaklaşık olarak zamanlarını entegre ederek faiz oranında meydana gelebilecek risklerden de kaçınmak bu duruma örnek teşkil etmektedir (Ceylan, 2001:193).

Diğer bir ifadeyle, aktif-pasif yönetimin temel gayesi bilançonun taşıdığı riskler açısından dengeli ve piyasada meydana gelen değişikliklere karşı oluşabilecek risklerden en az etkilenecek bir yapıya getirilmesi ile kâr amacından sapmamak ve bilançoyu dengede tutmaktır.

3.1.3. Türev Ürünler

Risk yönetimi; finansal riskin ne olduğunun tanımlanması, boyutunun ve niteliğinin ölçülmesi ile bu riskin nasıl yönetileceğine ilişkin süreci ifade etmektedir. Dünya’da çok sayıda işletmenin kullandığı bir yöntem olan risk yönetiminde en kritik süreç finansal riskten korunma kısmıdır. Türev finansal araçları da finansal risklerden korunma (bir nevi sigortalanması) aşamasında başvurulan yöntem ve araçlardır (Saltoğlu, 2007:4).

Türev ürünler bir sonraki bölümde detaylıca bahsedilecek olup, riskten korunmak amacıyla kullanılan türev ürünler: forward, futures, opsiyon ve swap kontratları olarak sınıflandırılmaktadır.

3.2. FİNANSAL ARAÇLARIN SINIFLANDIRILMASI

Finansal araçlar; “bir işletmenin finansal varlığı ile diğer bir işletmenin finansal borcunda ya da özkaynağa dayalı finansal aracında artışa neden olan herhangi bir sözleşmedir”. Buna göre finansal araçlar iki veya daha fazla taraf arasında ekonomik

sonuçları olan ve tarafların sözleşme yaptırımlarından kaçınabilme ihtimalinin olmadığı ya da çok az olduğu birer anlaşmadır.

Finansal araçlar birer sözleşmedir. Bu sözleşmeler bir taraf açısından nakdin veya özkaynağa dayalı bir değer elde edilme hakkının doğmasına, diğer taraf açısından ise; bir yükümlülüğün yerine getirilmesi amacıyla nakit ödenmesi veya özkaynağa dayalı bir değer ihraç edilmesine neden oluyor ise, finansal araç olarak tanımlanmaktadır. Bu sözleşmeler haricinde; taraflar arasında ödemenin ne şekilde yapılacağına veya mal teslim şartlarının belirlenmesine ilişkin sözleşmeler finansal araçlar kapsamına girmemektedir. Bu tarz sözleşmeler, işletmenin faaliyetlerine dayanmakta ve finansal araç olarak değerlendirilmemektedir.

Finansal varlıklar bir değişim aracı olması nedeniyle nakit ve nakit benzeri araçlar; hamili olan tarafa sözleşmeden doğan bir finansal araç alma hakkı vermesi nedeniyle menkul kıymetler; aynı şekilde gelecekte sözleşmeden doğan bir nakit alma hakkını temsil etmesinden dolayı alacaklar ve krediler veya özkaynağa dayalı finansal araçlar olabilir. Ancak stoklar, kullanım veya yatırım amacıyla elde bulundurulmuş maddi duran varlıklar, maddi olmayan duran varlıklar nakit girişi veya başka bir finansal varlık elde etmeye imkân sağlamasına rağmen bir finansal varlık değildir. Aynı şekilde gelecekte ekonomik fayda sağlayan, nakit veya başka bir finansal varlık elde etme hakkı yerine hizmet veya mal alımı sağlayan anlaşmalar da finansal varlık değildir. Finansal borçlar ise; başka bir işletmeye nakit veya başka bir finansal varlık ya da özkaynağa dayalı finansal araç verme yükümlülüğü oluşturan finansal araçlardır. Buna göre sözleşmeye bağlı olmayan yasal zorunluluklar sonucu ortaya çıkan yükümlülükler birer finansal borç değildir. Diğer bir finansal araç olan özkaynağa dayalı finansal araçlar; işletmenin, tüm borçları çıkarıldıktan sonra varlıklar üzerindeki hakkını gösteren sözleşmelerdir. Bu sınıflandırmada dikkat edilmesi gereken unsur finansal araç kapsamına giren bu üç unsurun işletmenin yatırım ve finanslama faaliyetleri ile alakalı olmasıdır (TMS, 32).

Finansal araçlar temelde; türev olmayan finansal araçlar (temel finansal araçlar) ve türev finansal araçlar olarak ikiye ayrılır. Temel finansal araçlar muhasebenin varlık, borç veya özkaynak tanımlarını karşılayabilen araçlar; türev finansal araçlar temel finansal

araçlarda el değıştirme olmaksızın, riskin devredilmesini sağlayan sözleşmelerdir (Selvi, 2001:42).

3.2.1. Türev Olmayan Finansal Araçlar

Türev olmayan finansal araçlar işletmelerin varlık, borç veya öz kaynak kalemlerinde artış ya da azalışa neden olan bir taraf için finansal varlık diğer taraf için finansal yükümlülük ortaya çıkaran sözleşmelerdir. Bu araçlar yazılı birer sözleşmelerdir ve başlangıç yatırımı gerektirmektedirler. Bu tarz sözleşmeler işletmeler tarafından yatırım veya finansman faaliyetlerini yerine getirmek amacıyla kullanılmaktadır.

Finansal araçlar varlık ya da borç yaratma etkisine göre finansal varlıklar ve finansal yükümlülükler (borçlar) olarak ikiye ayrılmaktadır. Türkiye Muhasebe Standardı-39 (TMS-39) Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi ve Ölçülmesi standardı kapsamında incelenen finansal varlıklar dört grupta sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma işletmenin ilgili finansal varlığa taraf olduğu anda finansal varlığı edinme niyetine, diğer bir ifade ile işletmenin finansal varlığa yatırım yapma amacına dayanmaktadır. Buna göre işletmenin finansal varlıklarını sınıflandırma şekline göre ölçülmesi ve finansal raporlama günündeki değeri değışecektir. Finansal varlıkların bir kısmı değerlendirme tarihinde gerçeğe uygun değeri ile ölçülüp, raporlanırken; diğer bir kısmı ise değerlendirme tarihinde etkin faiz yöntemine göre ölçülüp ve raporlanmaktadır.

Vadeye kadar elde tutulacak finansal varlıklar; işletmenin vade sonuna kadar elde tutma niyetinin ve imkânının bulunduğu sabit veya belirlenebilir nitelikli ödemeler içeren, vadesi bulunan türev olmayan finansal varlıklardır. Kredi ve alacaklar; sabit ve belirlenebilir ödemelere sahip, aktif bir piyasada işlem görmeyen türev olmayan finansal varlıklardır. Bu iki gruba giren finansal varlıklar değerlendirme tarihinde etkin faiz yöntemi kullanılarak ölçülmekte ve raporlanmaktadır. Gerçeğe uygun değer farkı kâr ya da zarara yansıtılan finansal varlıklar; kısa dönemlerde alım-satım yapılarak kâr elde etmeye yönelik elde tutma amacı bulunan türev ya da türev olmayan finansal araçlardır. Satışa hazır amaçla elde tutulan finansal varlıklar ise; diğer üç grup içerisinde sınıflandırılmayan türev olmayan finansal varlıklardır. Bu iki grup ise değerlendirme tarihinde gerçeğe uygun değeri ile ölçülmekte ve raporlanmaktadır. İlgili standart kapsamında finansal yükümlülükler gerçeğe uygun değer farkı kâr ya da zarara yansıtılan finansal

yükümlülükler ve diğer finansal yükümlülükler olmak üzere iki başlık altında sınıflandırılmıştır. Gerçeğe uygun değer farkı kâr ya da zarara yansıtılan finansal yükümlülüklerin değerlendirilmesinde ölçülmesi ve raporlanmasında gerçeğe uygun değer yaklaşımı kullanılırken, diğer finansal yükümlülükler için etkin faiz yöntemi kullanılmaktadır.

Finansal araçların muhasebeleştirilmesi ile ilgili oluşturulan yeni finansal raporlama standardı Uluslararası Finansal Raporlama Standardı (UFRS) -9: Finansal Araçların Ölçülmesi ve Raporlanması standardına göre finansal varlıklar üç grupta sınıflandırılmaktadır. Yapılan yeni düzenlemede işletmenin finansal varlığı elde tutma niyeti yaklaşımı kaldırılmıştır. Bunun yerine; işletme yönetiminin finansal varlığa ilişkin yönetim modeli yaklaşımı ile işletmenin ilgili finansal varlıktan sağlayacağı nakit akışları modeli uygulaması getirilmiştir. Ayrıca sınıflandırılmada değerlendirme modeli yaklaşımı kabul edilmiştir. Buna göre finansal varlıklar iki teste tabi tutularak sınıflandırılmakta ve değerlendirilmektedir. Bu testler; işletme (iş) modeli testi ve sözleşmeden elde edilecek nakit akışı testi şeklindedir.

Finansal varlıkların yönetimi için işletmenin kullandığı iş modeli; işletme yönetiminin belirli bir amaca ulaşmak için ya da nakit akışı oluşturmak amacıyla finansal varlıklarını ne şekilde yönettiğini gösterir (UFRS-9, B4). Burada dikkat edilmesi gereken unsur işletme modeli ile ifade edilen durumun; işletme yönetiminin finansal varlığı elde tutma niyetinin değil, işletmenin portföyünde bulunan finansal varlıkları yönetme şekline dayanmasıdır. İşletme modeli bir olgudur ve işletmenin amaçlarına ulaşmak için gerçekleştirdiği faaliyetlerle izlenebilir.

Diğer bir ifadeyle finansal varlıkların yönetim modeli tek bir faktöre dayanılarak sadece yargılarla belirlenemez, işletmenin olağan faaliyetlerinin bir sonucudur. Finansal aracın yeniden sınıflandırılması ancak ve ancak iş modelinde değişim olması durumunda yapılabilmektedir.

Sözleşmeden doğan nakit akışları testi, işletmenin finansal aracı elinde tutma süresi boyunca, sözleşmeden doğan nakit akışlarının tahsiline dayanmaktadır. Bu test ile amaç; finansal varlığın sözleşmeye dayalı nakit akışlarının sadece anapara ve anaparaya ilişkin faizi temsil edip etmediğinin sorgulanmasıdır. Basit bir borçlanma sözleşmesinin

niteliklerini taşıyan bir finansal aracın nakit akışlarındaki değişkenliğin paranın zaman değeri ve kredi riski dışında başka bir faktörden etkilenmemesi gerekmektedir. Bir finansal aracın itfa edilmiş maliyet değeri ile değerlendirilecek finansal varlık veya gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı gelire aktarılacak finansal varlık olarak sınıflandırılabilmesi için bu teste ilişkin koşulları sağlaması gerekmektedir. Bu test her bir finansal araç için ayrı ayrı uygulanmalıdır.

İşletmenin finansal varlıkları edinme amacı; finansal varlığın sözleşmeden doğan nakit akışlarını tahsil etmek için elde tutmayı amaçlayan iş modeli olması durumunda işletme finansal varlıkları itfa edilmiş maliyet değeri ile sınıflandıracaktır ve finansal varlık değerlendirme tarihinde etkin faiz yöntemine göre ölçülüp raporlanacaktır.

İşletmenin finansal varlıkları elde tutma amacı hem finansal varlığın sözleşmeden doğan nakit akışlarını elde etmek hem de finansal varlığın satılmasıysa, işletme finansal varlıklarını gerçeğe uygun değer değişimleri diğer kapsamlı gelirlere yansıtılacak finansal varlık olarak sınıflandıracaktır (TFRS-9).

İşletmenin finansal varlığı elde tutulma amacı yukarıda belirtilen her iki kriterde de uyumuyorsa ve amaç finansal varlığın kısa dönemli gerçeğe uygun değer değişimlerinden kâr elde etmek ise, işletme finansal varlıklarını gerçeğe uygun değer değişimleri kâr ya da zararda raporlanacak finansal varlık olarak sınıflandıracaktır. İtfa edilmiş maliyet değeri ile sınıflandırılacak finansal varlıklar dışında kalan diğer iki grup finansal varlıklar değerlendirme tarihinde gerçeğe uygun değer yaklaşımı kullanılarak ölçülüp raporlanacaktır.

UFRS-9'da yapılan düzenlemede finansal borçlar itfa edilmiş maliyetiyle değerlendirilen finansal borçlar ve gerçeğe uygun değeri kâr ya da zarara aktarılan finansal borçlar olmak üzere iki kategoride sınıflandırılmaktadır. Finansal araçların muhasebeleştirilmesi ve raporlanması ile ilgili yeni düzenlemede finansal yükümlülüklerle ilişkin değerlendirme yaklaşımı değiştirilmemiş, aynı şekilde uygulanmaya devam etmektedir.

3.2.2. Türev Finansal Araçlar

Türev finansal araçlar, taraflar arasında üzerine yazıldığı asıl finansal aracın taşıdığı bir veya daha fazla riski nakletme etkisine sahip hak ve yükümlülük yaratan sözleşmelerdir. Bu nedenle türev finansal araçlar taraflar arasında sözleşmeye dayalı hak

ve yükümlülük oluşturmamasından dolayı finansal araç kapsamına girmektedir. Türev ürünlerin kullanım amaçlarına ilişkin açıklamalar bir önceki bölümde yapılmıştır. Bu bölümde türev finansal araçlar muhasebe standartları açısından incelenecektir (TMS-32).

Türev finansal araçlar; temel finansal araçlara dayanarak türetilmiş, üzerine yazıldığı unsurun riskini aktarmayı temel alan araçlardır. Bu araçlar işletmelere üzerine yazıldığı unsurun belirsizliği ve piyasada oluşan değer değişimleri nedeniyle meydana gelen dalgalanmalar sonucunda oluşan riskin etkin bir şekilde aktarımını sağlar. Türev finansal araçları türev olmayan finansal araçlardan ayıran en önemli özellik; üzerine yazıldıkları unsurun değerine dayanırlar ve tek başlarına herhangi bir değerleri yoktur (Ashutos ve Satish, 2010:16). Bir finansal aracın türev finansal araç olabilmesi için standartta belirtilen tanımı karşılaması gerekmektedir (TMS-39). Buna göre; bir finansal aracın türev finansal araç olarak nitelendirilebilmesi için aşağıda belirtilen üç özelliği taşıması gerekmektedir.

- Belirli bir faiz oranında, finansal aracın fiyatında, ticari mal bedelinde, döviz kurunda, fiyat veya oran endeksleri gibi bir değişkende meydana gelen bir değişiklik karşısında değeri değişen,
- Sözleşmeye taraf olunduğu anda net bir başlangıç yatırımı gerektirmeyen veya diğer türden sözleşmelere göre daha az net başlangıç yatırımı gerektiren,
- Sözleşmeden doğan hak ve yükümlülüklerin gelecekteki bir tarihte yerine getirilmesi.

Türev finansal araçları özelliklerine göre üç gruba ayırarak inceleyebiliriz. Birinci grup sınıflandırma, sözleşme türlerine göre yapılan sınıflandırmadır. Buna göre temelde beş tip sözleşme türünden bahsedilebilir; forward, futures, opsiyon, swap ve swaption. İkinci grup sınıflandırma; türev finansal aracın hak ve yükümlülük oluşturmalarına göre finansal türev borçlar ve finansal türev varlıklar şeklindedir. Üçüncü grup sınıflandırma ise; türev ürün sözleşmesine taraf olma amacına dayanmaktadır. Türev ürün sözleşmesine riskten korunmak amacıyla ya da alım-satım (yatırım) amacıyla taraf olunabilmektedir. Alım-satım amacıyla (spekülatif) taraf olunan sözleşmeler riskten korunma muhasebesi kapsamına girmemektedir.

Riskten korunma muhasebesinin amacı; kâr veya zararı etkileyebilecek belirli türdeki riskleri yönetmek için uygun finansal araçlar kullanılarak gerçekleştirilen risk yönetimi faaliyetlerinin etkisinin finansal tablolarda sunulmasıdır. Riskten korunma muhasebesi; işletmenin faaliyetleri sonucunda karşılaştığı riskleri yönetmek amacıyla kullandığı finansal araçların (riskten korunma faaliyetlerinin) finansal tablolarda raporlanma yöntemidir.

Riskten korunma muhasebesi temelde muhasebenin denkleştirme ilkesine (matching principle) dayanmaktadır. Denkleştirme ilkesine göre; giderler ilgili oldukları gelir hesapları ile doğrudan ilişkilendirilmesi esasına göre kâr/zarar tablosunda raporlanırlar (Powers ve Belverd, 2012:140).

Dönemsellik ve tahakkuk esasına göre ilgili dönemde tahakkuk eden gelirler yine aynı döneme ait tahakkuk eden giderlerle ilişkilendirilerek kâr/zarar tablosunda raporlanırlar. Türev ürün sözleşmeleri finansal tablolarda gerçeğe uygun değerleri dikkate alınarak raporlanmaktadır. Buna göre türev ürün sözleşmeleri bilanço tarihinde gerçeğe uygun değeri ile gösterilirken, gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişimlerin kâr/zarar tablosuna etkisi kâr ya da zarar olarak raporlanmaktadır. Ancak türev ürün sözleşmelerinin kullanım amacının, karşılaşılması muhtemel risklerin etkisinden korunmak olması halinde, türev ürün sözleşmesinin (riskten korunma aracı) gerçeğe uygun değerindeki değişiminin etkisi, riskten korunma aracı ile risk ortaya çıkaran unsur arasındaki ilişki dikkate alınarak finansal tablolara yansıtılmaktadır. Risk ortaya çıkaran unsurun gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişimler ile riskten korunmak amacıyla kullanılan riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişimlerin denkleştirilmesi ve ortaya çıkan etkinin aynı hesap dönemi içerisinde finansal tablolarda gösterilmesi gerekmektedir. Farklı hesap dönemlerinde oluşan ve finansal tabloları etkileyen riskten korunma muhasebesi unsurlarının değerlerinde meydana gelen değişimlerin etkisi (kazanç ya da kayıp) aynı hesap dönemi içerisinde gösterilmiş olacaktır. Böylece riskten korunma muhasebesi unsurlarının değerinde ortaya çıkan değişimlerin finansal tablolar üzerindeki etkisi azaltılmış/dengelenmiş olacaktır (Trombley, 2002:33).

Riskten korunma muhasebesiyle; riski ortaya çıkaran unsurun gerçeğe uygun değerindeki değişimlerin, riskin etkisini azaltmak amacıyla kullanılan riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerindeki değişim ile dengelenmesi sağlanmaktadır. Bu ifadeden anlaşıldığı üzere riskten korunma muhasebe davranışını etkileyen iki temel unsur bulunmaktadır; risk ortaya çıkaran unsur (hedge item) ve riskten korunma aracı (hedge instrument). Riskten korunma muhasebesi bu iki unsur arasındaki ilişkiye dayanan bir yöntemdir.

Riskten korunma aracı; bazı satılan opsiyonlar hariç olmak üzere türev ürün sözleşmelerinin tamamı şeklinde kabul edilmiştir. Türev ürünler dışında türev olmayan bir finansal araç; sadece yabancı para riskinden korunmaya yönelik finansal riskten korunma aracı olarak tanımlanabilmektedir (TMS-39). Ancak UFRS-9 ile yapılan değişiklikle, bu kısıtlama kaldırılarak gerçeğe uygun değer değişimleri kâr/zarara yansıtılarak ölçülen türev olmayan finansal araçlar da korunma aracı olarak tanımlanmıştır (UFRS-9). Bu düzenleme sonucunda sadece yabancı para riskine yönelik kısıtlama kaldırılmış ve gerçeğe uygun değer riskinden korunmak amacıyla da türev olmayan finansal araç kullanımına izin verilmiştir.

Risk ortaya çıkaran unsur/kalem; bir varlık veya borç, muhasebeleştirilmemiş bir kesin taahhüt, gerçekleşme olasılığı yüksek tahmini işlem veya yurtdışı bir işletmedeki net yatırım olabilir. Buna göre; risk ortaya çıkaran unsur/kalem tek bir varlık ya da borç, muhasebeleştirilmemiş kesin bir taahhüt, gerçekleşme olasılığı yüksek tahmini işlem veya yurtdışı işletmedeki net yatırım olabileceği gibi benzer risk özelliklerine sahip varlıklar, borçlar, kesin taahhütler, gerçekleşme olasılığı yüksek tahmini işlemler veya yurtdışı işletmelerdeki net yatırımlar veya sadece faiz oranı riskinden korunan bir portföyde, korunan finansal riski paylaşan finansal varlık veya borç portföyünün bir parçası olabilir (TMS-39).

Risk ortaya çıkaran unsuru/kalemi oluşturan varlık ya da borç; bilanço tarihinde işletme açısından hak ve yükümlülük oluşturan kalemlerdir. Bu kapsama giren varlık ve borçlara satışa hazır elde tutulan finansal varlıklar, krediler ve alacaklar, işletmenin mali veya ticari borçları, stoklar örnek olarak verilebilir (Trombley, 2002:33). Muhasebeleştirilmemiş kesin taahhüt; henüz muhasebeleştirilmemiş ancak belirli bir

kaynağın belirli bir fiyattan gelecekteki belirli bir tarihte el değiştirmesine yönelik bağlayıcı bir anlaşmadır.

Bu anlaşma gereği işletme oluşan taahhütten vazgeçemez ve yükümlülüğünü yerine getirmesi gerekir, aksi takdirde yükümlülüğünü yerine getirmemesinden dolayı çeşitli yaptırımlar uygulanabilir. Gerçekleşme olasılığı yüksek tahmini işlem ise, muhasebeleştirilmemiş kesin taahhütten farklı olarak, henüz kesin bir taahhüdün/kontratın bulunmadığı, ancak gelecekte gerçekleşmesi beklenen bir işlemdir. Kesin bir taahhüt bulunmadığından işletmenin bilanço tarihinde işletmeye gelecekte oluşması muhtemel faydalara ilişkin bir hak veya gelecekte gerçekleşmesi muhtemel kayıplar nedeniyle bir yükümlülük oluşurmamaktadır.

Riskten korunma muhasebesi işletmeler için zorunlu değil ihtiyari bir yöntemdir. Bu yöntem sayesinde riskten korunma muhasebesini uygulayan işletmeler çeşitli ayrıcalıklara sahip olurlar. Özellikle gerçekleşmiş kazanç ve kayıpların ertelenmesi yaklaşımıyla genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinden tahakkuk ilkesine uyumsuzluk ortaya çıkmaktadır (Selvi, 2001:78).

Riskten korunma muhasebesi ile ilgili standartlar genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin dışına çıkma ayrıcalığı tanımaktadır. Riskten korunma muhasebesi kuralları ile genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin çakıştığı noktalarda riskten korunma muhasebesi kuralları genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin üstündedir.

Bu nedenle riskten korunma muhasebesinin uygulanmasına karar verildiği takdirde standartta belirlenmiş koşulların karşılanması gerekmektedir. Riskten korunma muhasebesi, işletmelerin riskten korunma amacıyla taraf oldukları sözleşmelerin muhasebe standartlarında belirtilen riskten korunma muhasebesi koşullarını karşılaması durumunda uygulanır (Apak ve Uyar, 2011:3).

Bu koşulların karşılanmaması durumunda işletmeler riskten korunma muhasebesini uygulayamazlar.

3.3. TÜREV ÜRÜNLER

İkinci Dünya savaşından sonra finansal sistemde yeniden yapılandırma çalışmaları, Amerika Dolarına ve onun vasıtasıyla altına bağlı bir para sistemi olan Bretton Woods anlaşması ile başlamış ve Bretton Woods sistemi 1970’li yıllara kadar devam etmiştir. 1971 yılında Bretton Woods sisteminin işlerliğini yitirmesinin ardından, 1973 yılı itibarıyla mal ve hizmet fiyatlarında, faiz oranlarında ve döviz kurlarında oluşan dalgalanmalar uluslararası piyasalarda faiz, fiyat ve kur risklerini beraberinde getirmiştir (Saltoğlu, 2017:4).

Ekonomik ilişkilerin uluslararası platformda artmasıyla birlikte, risk çeşitleri çoğalmış, etkisi artmış ve riskler bulaşıcı bir hale gelmiştir. Bir piyasada oluşan belirsizlik ve riskler diğer piyasalara ve fiyat hareketliliğine kısa sürede yansımış ve ülkeler kendileri dışındaki gelişmelerden kolaylıkla etkilenir olmuştur. Dünyada fiyat hareketliliklerinin artması fiyatlarda dalgalanmalar oluşturmaktadır. Uygulamada olan para, mal ve sermaye piyasası ürünleri ileriye dönük belirsizliklerin çözümünü sağlayamadıkları ve arzu edilen risk yapısını elde etmek için çok fazla esnek olamadıklarından finansal kurumlar, devlet ve yatırımcılar bakımından yeni finansal araçlarına gerekliliği hissedilmiştir (Özince, 2006:2).

Finansal riskten kaçınmak veya riski azaltmak gayesiyle geliştirilen yeni finansal araçlardan en önemlisi türev ürünlerdir. Türev ürünler, değerleri hisse senetleri, tahviller, yabancı para, faiz ve emtia vb. temel varlıklara dayalı finansal araçlardır. Bu bağlamda türev ürünler, cari piyasalarda işleme konu varlıklardan türetilmiş, bu varlıkların uzantısını oluşturan finansal ürünlerdir. Türev ürünler kapsamında yer alan futures, forward, swap ve opsiyonlar, finansal ürünler ve malların ileri vadede oluşabilecek fiyat hareketliliği ve belirsizliğine ilişkin karşı karşıya kalılabilecek riskleri minimize etmeyi ya da yok etmeyi hedefler (Chambers, 2012:1).

Genel tanımıyla finansal piyasa, elinde fon fazlası bulunan, satışa hazır kişi ya da kurumlar ile fon talep eden, alıma hazır kişi ya da kurumların kesiştiği yapıdır.

Finansal piyasalar, işlem türüne göre spot piyasalar ve vadeli ürünler piyasası olarak sınıflandırılmaktadır (Saltoğlu, 2017:1).

Spot piyasalar döviz, pamuk, buğday vb. dokunabildiğimiz malların alınıp satıldığı, para ve mal değişiminin eş zamanlı ya da birkaç gün içerisinde yapıldığı piyasalardır. Vadeli işlem piyasaları ise vadeli işlem sözleşmesine konu mal ve paranın takasının ileri bir tarihte gerçekleşmesinin taahhüt edildiği piyasalardır.

Futures, forward, swap ve opsiyon sözleşmeleri olarak adlandırılan türev ürünlerin işlem gördüğü piyasalar türev piyasalar olarak adlandırılmaktadır.

3.3.1. Türev Ürünlerin Tarihsel Gelişimi

Çalışmanın bu bölümünde türev ürünlerin dünyadaki ve Türkiye’de ki tarihsel gelişimi ele alınacaktır.

3.3.1.1. Türev Ürünlerin Dünyadaki Tarihsel Gelişimi

Türev ürünlerin Bretton Woods sisteminin çökmesini takiben uluslararası piyasalarda oluşan fiyat, faiz ve döviz kurlarında meydana gelen dalgalanmalar ve beraberinde getirdiği risklere karşı yeni finansal araç gereksinimleri doğrultusunda ortaya çıktığı yaygın bir düşünce olmakla birlikte bazı yaklaşımlar ise türev ürünlerin tarihini çok eskilere dayandırmaktadır.

Tarihte ilk vadeli işlem Eski Yunan’da M.Ö. 5 YY’da ünlü Matematikçi Thales tarafından gerçekleştirilmiştir. Thales yağış ve iklim modelleri ile bir sonraki zeytin rekoltesini tahmin etmiştir (Saltoğlu, 2017:2). Thales, Milet ve etrafındaki zeytin sıkma atölyeleriyle bir sonraki sezonda kendisi için çalışmalarına yönelik depozito karşılığında anlaşma imzalamıştır. Hasat zamanı geldiğinde Thales’in tahminleri doğru çıkmış, mahsulün iyi olması üzerine zeytin atölyelerine olan talep artmıştır. Thales yüksek talep gören bu atölyeleri yüksek fiyattan kiraya vererek kazanç elde etmiştir. Bu işlem esasında zeytin hasadının opsiyonlu satışı olarak yorumlanmaktadır (Apak ve Uyar, 2011:9).

Günümüzde organize piyasalarda işlem gören türev işlem sözleşmelerine ilişkin ilk uygulama, 1967 yılında Japonya’da toprak sahiplerinin pirinç üretimlerini teminat göstererek para yerine kabul edilen alındı sertifikaları çıkarmasıyla başlamış ve “Dojima Pirinç Piyasası” adı ile türev araçlara yönelik ilk piyasa (futures borsası) doğmuştur. Lakin, bu piyasada kullanılan sertifikalar somut olarak pirinçlerin el değiştirmesine

olanak tanımadığından, cari piyasa ile türev piyasa fiyatları arasındaki ilişki kopmuş ve piyasa işlerlik kazanamamıştır (Apak ve Uyar, 2011:9).

12.YY'da Avrupa'da tacirler arasında kullanılan ve Pazar mektupları olarak adlandırılan sözleşmeler forward sözleşmelerinin ilk örneklerini oluşturmaktadır. 1848 yılında ise A.B.D'de Chicago Board of Trade (CBOT) kurulmuş olup bu borsada öncelikle forward sözleşmeleri işlem yapmaya başlamıştır. CBOT düzenlemelerine göre oluşturulan ilk türev, mısır üzerine 1851 yılında yazılmıştır (Yalçın, 2015:37).

Chicago'da bugünkü anlamda bir futures borsasının kurulması 1865 yılında gerçekleşmiş ve 1872 yılında futures kontratlarında teminatlandırma sistemine geçilmiştir. 1872 tarihinde Mumbai'de pamuk üzerine futures borsası kurulmuştur (Ünal, 2014:4).

Finansal araçlara ilişkin arayışlar neticesinde, riski, belirlenmiş bir fiyat karşılığında üstlenmek isteyen bireyler/kurumlara aktarmaya olanak sağlayan finansal ürünler geliştirilmiştir. Bu doğrultuda, döviz kuru riskini yönetmeye yönelik olarak 1972'de vadeli döviz işlemleri, 1981'de döviz swapları, 1982'de döviz opsiyonları; faiz oranı riskine ilişkin 1973'de faiz vadeli işlemleri, 1982'de faiz opsiyonları ve faiz swapları, 1983'de forward faiz sözleşmeleri; mal fiyatlarında meydana gelen dalgalanmalara karşı ise 1978'de petrol vadeli işlemleri, 1983'de diğer metaller vadeli işlemleri, 1986'da mal swapları ve mal opsiyonları uygulamaya girmiştir (Ceyhan, 2013:9).

3.3.1.2. Türev Ürünlerin Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi

Türev piyasaların var olabilmesi için kritik öneme sahip gerekliliklerden biri, türev ürünün dayandığı işlemin, cari piyasada oluşan fiyatının piyasa tarafından belirlenmesidir. Türkiye'de 1980 yılına kadar dışa kapalı ve devletçi bir ekonominin hâkim olması, tarımsal ürün fiyatlarının büyük kısmının ve faiz oranlarının devlet tarafından belirlenmesi, sabit kur sistemi uygulanması ve dövizin serbestçe alım satımının yasak olması nedenleriyle türev ürünlerin gelişmesi mümkün olmamıştır (Ersoy, 2011:67).

Ekonomide devlet müdahalesini en aza indirerek, piyasa ekonomisinin işlerlik kazanmasını, ekonomik dengelerin oluşturulmasında yönetimsel hükümlerin değil de

fiyat mekanizmasının muteber olması amacıyla 24 Ocak 1980 İstikrar Programı uygulanmaya başlanmıştır.

1980'den sonra ekonomide kısıtlamaların kalkması, fiyat, faiz oranı ve döviz kurunun piyasada serbestçe belirlenmeye başlanmasıyla, ihracata dayalı bir büyüme yaklaşımı benimsenmiş, Sermaye Piyasası Kurulu, Borsa İstanbul, İstanbul Altın Borsası ve Bankalar arası Para Piyasası faaliyete başlamıştır. Bahse konu gelişmeleri takiben faiz oranı ve döviz kuru vb. faktörlerde dalgalanmaların yaşanmasıyla türev ürünlere ihtiyaç duyulmaya başlanmış ve türev ürünler tezgâh üstü piyasalarda kullanılmaya başlanmıştır (Ersoy, 2011:67).

Vadeli işlem ve opsiyon borsaları liberal ekonominin en önemli ve elzem yapılarından olup, gelişmiş iktisadi sistemler incelendiğinde tamamına yakınında vadeli işlem ve opsiyon borsalarının yer aldığı görülmektedir (Ceyhan, 2013:11).

Türkiye'de organize bir futures borsasının kurulmasına yönelik birkaç başarısız denemenin ardından 2005 yılında İzmir'de Vadeli Opsiyon Borsası (VOB) kurulmuştur. Vadeli Opsiyon Borsası 2013 yılında İstanbul'a taşınmış, Vadeli İşlemler ve Opsiyon Piyasası adını alarak Borsa İstanbul çatısı altında faaliyet göstermeye başlamıştır (Ünal, 2014:6).

3.3.2. Türev Ürünlerin Kullanım Amaçları

Türev ürünler temel olarak faiz, kur ve fiyat riskini azaltmak ya da tamamen ortadan kaldırmak amacı ile kullanılan finansal ürünlerdir. Türev ürünlerin kullanım amaçları riskten korunma, arbitraj ve spekülasyon olarak sıralanabilir. Söz konusu başlıklar sırası ile aşağıda açıklanacaktır.

3.3.2.1. Riskten Korunma

Bir ürün ya da işletme bünyesindeki bir varlığın satışına ya da alımına yönelik sonraki bir süreçte meydana gelebilecek fiyat farklılıklarından ya da net olmayan durumlardan kaçınmak adına, sonraki zaman diliminde de alım satım değerinin, bugünü kapsayan bedelden gerçekleştirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Yılmaz ve Aslan, 2015:663).

Farklı bir deyişle, cari sektörde yer alan bir pozisyonda meydana gelebilecek risklerden, türev piyasalarda yer alarak kaçınmak olarak da tabir edilmektedir. Firmalar, mali alanda planlama gerçekleştirmek, mali sorunlara maruz kalma olasılığını düşürerek, çevresel durumlara yönelik tedbir isteği ile olası riskleri dengede tutmak adına yararlanılan türev araçlar olarak değerlendirilmektedir (Aydın vd, 2010:582).

Türev araçlar gelecekte ortaya çıkabilecek belirsizliklerin devamlı fiyatlanması nedeniyle güvenilir bilginin oluşmasına imkân sağlamaktadır. Türev araçların dünyanın çeşitli yerlerinde meydana gelen fiyatları ve bu fiyatların etkileşimi piyasaya iştirak edenlere mühim bilgiler sunmaktadır. Türev araçların kritik yararlarından biri, dayanak varlıkta gelecekte meydana gelebilecek belirsizlikler için bugünden bir fiyat belirlenmesi olup, bu durum ileride oluşabilecek risklerin yönetilmesi açısından büyük önem arz etmekte ve bir nevi sigortalama işlevi görmektedir (Saltoğlu, 2017:4).

3.3.2.2. Arbitraj

Arbitraj bir döviz, menkul değer, mal ya da üretim faktörünün belli bir andaki fiyat farklılığından yararlanmak gayesiyle, bir ekonomik varlığın eş zamanlı alınıp satılması şeklinde yapılan işlemlerdir. Arbitraj fırsatını yaratan olgu bir varlığın farklı finansal piyasalardaki fiyat farklılıklarıdır (Chambers, 2012:14). Bu farklılıklar doğrultusunda bir piyasadan daha ucuz fiyatla satın alıp başka bir piyasada daha yüksek fiyatla satış yapılmasına arbitraj denir.

Arbitraj işleminin de yatırımcıların hedefi fiyat farklılıklarından kar elde etmektir. Bu şekilde fiyatların belirlenmesini ve piyasaların dengelenmesini sağlarlar (Taştan, 2014:16).¹²² Arbitraj işlemleri varlık piyasalarını daha aktif hale getirmekte, böylece işlem maliyetlerinin düşmesi imkânı oluşmaktadır. Arbitraj işlemi şu örnekle açıklanabilir; Fransa'da A ve İngiltere'deki B Borsalarında işlem gören T hisse senedinin A Borsasındaki fiyatı 9,85 Euro, B Borsasındaki fiyatı ise 15,72 Sterlin olması durumunda, 1 Euro=1,60 Sterlin olduğuna göre A Borsasında işlem gören T hisse senedinin fiyatı 15,76 Sterlin'dir. Bu durumda T hisse senedi A Borsasında daha pahalı işlem görmektedir. Oluşan arbitraj fırsatı dolayısıyla arbitrajcılar hisse senetlerini ucuz olan İngiltere B Borsasından alıp, pahalı değerlendirildiği Fransa'daki A Borsasında satarak risksiz kazanç elde ederler (Apak ve Uyar, 2011:15).

Teoride bahsedilen arbitraj imkânı ile normal piyasa koşullarında karşılaşmak oldukça güçtür. Piyasa etkinliği adı verilen teori doğrultusunda risksiz kar elde edilmesi normal koşullarda imkansızdır. Piyasayı düzenli takip eden birçok profesyonel yatırımcı bu tür arbitraj imkanını yakalama gayesindedir. Ancak, arbitrajın doğması durumunda ani bir talep oluşturularak arbitraj yoluyla risksiz kar elde etme fırsatı yok edilmektedir.

3.3.2.3. Spekülasyon

Spekülasyon, yapılan tahminler doğrultusunda, fiyatında artış öngörülen ekonomik bir varlığın satın alınması ya da fiyatında düşüş beklenen bir varlığın satılması yoluyla kar elde edilmesi işlemidir (Saltoğlu, 2017:14).

Spekülatörler, finansal piyasalarda oynadıkları rollerin etkisiyle ilgili olmayıp, belirli bir varlık üzerinde kısa ya da uzun pozisyona girerek kısa zamanda kolayca kazanç elde etmek arzusundadırlar (Chambers, 2012:185).

Vadeli işlem piyasalarının önemli aktörlerinden olan spekülatörler, piyasanın ihtiyacı olan likiditeyi sağlayarak finansal araçların ticaretini kolaylaştırmaktadırlar. Spekülatörlerin amacı; piyasada meydana gelmesi muhtemel fiyat değişikliklerinin yönünü doğru tahmin ederek kazanç elde etmektir. Vadeli işlem piyasalarında spekülatörlerin al-sat yapmaları sonucunda piyasaların likiditesi ve işlem boyutu artmaktadır (Apak ve Uyar, 2011:15).

3.4. TÜREV ÜRÜN ÇEŞİTLERİ

Çalışmanın bu bölümünde finansal riskten korunma amaçlı kullanılan türev ürünler açıklanacaktır.

3.4.1. Forward

Bir anlamda türev sözleşmesi, farklı bir eylemin bedeline göre olan veya söz konusu bedelden türeyen alım satıma yönelik sözleşmeleri kapsamaktadır. Forward sözleşmeler, finans türev ürünlerinin en yalın örneği olmaktadır. Genel bir vade içeren eylem sözleşmesi olarak değerlendirilen forward işlemlerde genellikle alım ve satıma taraf

olanların sonraki bir zaman diliminde, ilk etapta saptanan tarihte, oranda ya da özellikteki ürünün alımını veya satışını onayladıkları sözleşmeler olmaktadır.

Bahsedilen sözleşmeler, sonraki sürece teslimat yapılması öngörülen bir malın, bedel, oran ya da zamanının saptanarak oluşturulan sözleşmeler olarak tabir edilmektedir. Forward sözleşmeler, net ve bağlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Ayrıca, yoğunlukla mali kuruluşlar veya müşteri bağlamında gerçekleştirilerek tezgâh üstü sektörlerde yararlanılmaktadır (Chambers, 2012:186-187).

Forward sözleşmesi, fiyatı bugünden belirlenen bir varlığın vade sonunda teslimine ilişkin alıcı ve satıcı arasında imzalanan bir anlaşma olarak da tanımlanabilir.

Başka bir ifade ile bir dayanak varlığın gelecekte, önceden kararlaştırılmış bir fiyattan alım satımının yapılmasına araç olan finansal sözleşmeler olarak tanımlanabilir. Forward kontratlarda, vadeye gelindiğinde dayanak varlık forward sözleşmesinde belirlenen koşullarla satıcı tarafından teslim edilirken, fiyatı ödenen dayanak varlık alıcı tarafından satın alınacaktır. Nihai durumda taraflardan biri diğerinin zararını karşılamakla yükümlüdür (Apak ve Uyar, 2011:16).

Alivre sözleşmeler olarak da adlandırılan forward sözleşmeleri, tarafların satın almayı ya da satmayı arzuladıkları malların fiyat değişimleri dolayısıyla ortaya çıkan riskten kaçınma gereksinimi doğrultusunda çözüm olarak algıladıkları kontratlardır.

Forward sözleşmelerin özellikleri şu şekilde özetlenebilir (Saltoğlu, 2017:14-15):

- Bankalar ile müşterileri aralarında gerçekleştirilmekte olup, merkezi bir Pazar yeri bulunmamaktadır.
- Standart değildir. Taraflar ürün ile ilgili tüm detayları, miktar, fiyat, vade vb. belirleyerek sözleşmeyi düzenleyebilirler.
- Forward sözleşmeleri bağlayıcıdır, devredilemez ve vadesi geldiğinde taraflar yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadır.

3.4.1.1. Döviz Forward Sözleşmesi

Döviz forward sözleşmeleri, taraflar arasında, başlangıçta belirlenen tutarda bir dövizin farklı bir dövize çevrilerek, bugünden belirlenen ileri bir tarihte yahut belirlenmiş bir zaman döngüsü içerisinde teslimi konusunda yapılan bir kontrattır.

Bu sözleşmeler, taraflarını sözleşme tarihinde belirlenmiş olan belirli miktardaki döviz, belirli bir tarihte ve yine sabitlenmiş bir üzerinden alım/satıma zorunlu tutmaktadır. Döviz kuru, sözleşme yapıldığı gün belli olduğundan sözleşmenin başladığı tarihten vadeye kadar geçen süredeki döviz kuru değişimlerinden etkilenmez ve sözleşmede belirtilmiş olan vade geldiğinde döviz alım satım işlemi belirlenen kur üzerinden gerçekleştirilir. İşletmeler, kur riskinden korunmak amacıyla forward döviz sözleşmelerini kullanabilirler (Selvi, 2000:9).

Vadeli döviz sözleşmelerinde uygulanan kurlar vade teslim kuru olarak adlandırılmakta olup bu kurlar cari kurdan farklıdır. Vadeli kurun cari kurdan yüksek olması durumunda aradaki farka forward primi; vadeli kurun cari kurdan düşük olması durumunda ise oluşan farka forward iskontosu denir.

Forward prim ve iskontoları genellikle işlem konusu olan iki yabancı para için geçerli faiz oranları arasındaki farka eşittir. Yurt içindeki faiz oranlarının yurt dışındakinden daha yüksek olması durumunda, yabancı ülkenin parası forward piyasada prim yapacak; yurt içindeki faiz oranlarının yurt dışındakinden düşük olması durumunda ise de yabancı ülkenin parası iskontoya uğrayacaktır (Başoğlu vd, 2001:347).

Faiz oranları, forward prim ve iskonto oranlarını doğrudan etkilediğinden bu oranlar karşılaştırmanın kolayca yapılabilmesi için yıllık olarak hesaplanmaktadır. İhracatçılar faaliyetleri gereği döviz kuru riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Dış ticaret işlemlerinden doğacak kur risklerine karşı koruma sağlaması forward döviz piyasalarının ana fonksiyonlarından (Ceylan ve Korkmaz, 2014:241).

3.4.1.2. Faiz Forward Sözleşmeleri

Faiz forward sözleşmeleri tarafların kendilerini ileri bir tarihte oluşacak faiz oranı değişimlerine karşı korumak amacıyla imzaladıkları anlaşmalardır. Bu sözleşmeler ile

alıcı kendisini ileri bir tarihte oluşabilecek faiz yükselişine karşı, satıcı ise kendisini ileride oluşabilecek bir faiz düşüşüne karşı korumayı hedeflemektedir (Erdoğan, 1995:53).

Bu sözleşmeler, gelecekte yapılacak olan bir borçlanma veya yatırımın faiz oranını önceden sabitleme imkanı sunan bir türev ürünüdür.

Faiz forward sözleşmeleri, taraflarına kendilerinin belirlediği bir süre için, belirli bir anapara tutarı üzerine uygulanacak, garanti edilmiş bir faiz oranı sağlayan sözleşmelerdir. Burada bahsedilen anapara varsayımsaldır. Anapara üzerinden sadece faiz hesaplanmakta, gerçekte taraflar arasında el değiştirmemektedir (Yalvaç, 2016:21).

3.4.1.3. Mal Forward Sözleşmeleri

Mal forward sözleşmeleri tarafları, bir malı gelecekteki bir tarihte sözleşme tarihinde belirlenmiş fiyattan almaya ya da satmaya zorunlu bırakan sözleşmelerdir. Mal miktarı, niteliği, teslim tarihi ve yeri anlaşmada belirlenmekte olan mal forward sözleşmeleri çoğunlukla son kullanıcılar, mal ticareti yapan üretici ve satıcı firmalar tarafından değişken fiyat riskini azaltmak ya da ortadan kaldırmak için kullanılmaktadır (Apak ve Uyar, 2011:65).

3.4.2. Futures

Futures sözleşmeler, belli miktar ve nitelikteki mal ya da mali enstrümanın bugünden belirlenmiş olan bir fiyattan, ileriki bir tarihte teslim edileceğine veya teslim alınacağına ilişkin yasal sözleşmelerdir (Karaca, 2007:23). Futures sözleşmeler standart yapıdadırlar ve bu sözleşmeler, alıcı ve satıcılara karşılıklı kontratlar oluşturarak alım satım işlemlerini dengeleme imkanı sağlarlar.

Üzerinde süre ve tutar bilgisini içeren ve organize piyasalarda işlem gören futures sözleşmelerin, işlem çabukluğu sağlaması ve akışkanlığı en önemli özelliklerindedir. Futures sözleşmeler yabancı para, hisse senedi ve tahvil gibi finansal bir varlığa bağlı çıkarılmakla birlikte yatırımcı söz konusu finansal varlığa sahip olmadan da futures sözleşmelerle işlem yapabilmektedir (Chambers, 2012:7).

Futures sözleşmelere ilişkin işlemler borsaya üye aracı kurumlar vasıtasıyla yürütülmektedir. Futures piyasaların forward piyasalardan farkı işlemlerin hergün kapatılmasıdır. Futures sözleşmelerden temerrüt riski oluşmadığı için bireysel yatırımcılarda yararlanabilmektedir. Dolayısıyla büyüyen işlem hacimleri piyasa likiditesini arttırmakta ve türev ürünlerin daha yaygın bir şekilde kullanılmasına imkan sağlamaktadır. Futures kontratların forward sözleşmelerden bir diğer farkı da organize piyasalarda işlem görmesidir (Saltoğlu, 2017:9).

Futures sözleşmeleri döviz futures sözleşmeleri, faiz futures sözleşmeleri, mal futures sözleşmeleri ve endeks futures sözleşmeleri olarak gruplandırılmaktadır.

3.4.2.1. Döviz Futures Sözleşmeleri

Döviz futures sözleşmeler, belirli bir kurdan ileri bir tarihte belirli bir tutarda döviz alma veya satma yükümlülüğü getiren standart yapıda sözleşmelerdir. Bir döviz futures sözleşmeyi satın alan yatırımcı, dolar dışındaki bir parada, bahse konu para birimi bir menkul kıymetmiş gibi piyasa pozisyonu oluşturmaktadır (Parlakkaya, 2005:119). Yatırımcı sözleşmeyi satın almasından sonra paranın fiyatı yükselir ise kar elde edecek olup futures kontratı satan taraf ise kar elde edebilmek gayesiyle fiyatların düşmesi beklentisinde olacaktır.

Sözleşmede yer alan taraflar vade sonunda sözleşmelerini ters işlem ile kapatmazlar ise alıcı ve satıcının sözleşmede bahse konu dövizini teslim alma ve teslim etme yükümlülüğü doğmaktadır (Güngör, 2001:190).

3.4.2.2. Faiz Futures Sözleşmeleri

Faiz futures sözleşmeleri ile faiz oranlarında ileri bir tarihte meydana gelebilecek değişikliklerin neden olacağı finansal risklerin ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Bu sözleşmeler faiz getirisi sağlayan finansal enstrümanların önceden belirlenen bir faiz oranı üzerinden değiştirilmesi esasına dayanmaktadır. Faiz futures sözleşmeleri ile yatırımcıların üç ay sonra eline geçecek fonun, mevduat faizlerinde meydana gelecek bir düşme nedeniyle daha az bir faizle yatırılması riskini ya da üç ay sonra piyasaya sürülecek bir finansman bonosunun faizlerin yükselme olasılığı karşısında nominal değerinden çok

daha düşük bir fiyata satılması risklerini minimize etmek hatta yok etmek mümkündür (Erdoğan, 1995:77).

Faiz futures sözleşmelerinde ileri tarihte alınan ya da satılan dayanak varlık hazine bonusu, devlet tahvili veya piyasada kabul edilen herhangi bir faiz oranı olabilmektedir. Hazine oranları, libor oranları ve repo oranları faiz forward piyasalarda dayanak varlık olarak kullanılan en önemli oranlardır (Selvi, 2000:17).

3.4.2.3. Mal Futures Sözleşmeleri

Mal futures sözleşmesi satın alan tarafı, belirli bir malı ileriki bir tarihte, sözleşmenin yapıldığı gün belirlenmiş olan fiyattan satın almaya zorunlu kılan anlaşmadır. Mal futures sözleşmelerinin ilk örnekleri tarımsal ürünler, enerji değerli madenlerdir (Selvi, 2000:17). Mal futures sözleşmelerine dayanak olan tarımsal ürünlerde en önemli özellik mevsimsel olarak üretilmeleri ve elde edilecek ürün miktarı hakkında belirsizliğin olmasıdır. Bu sözleşmelere konu olan altın, gümüş ve platin gibi kıymetli madenler ile bakır ve alüminyum gibi endüstriyel üretimde kullanılan madenler, uluslararası arenada gelişmiş bilgisayar sistemleri aracılığıyla kolaylıkla alınıp satılabilmektedir (Apak ve Uyar, 2011:49).

3.4.2.4. Endeks Futures Sözleşmeleri

Endeks futures sözleşmeleri, esas olarak yatırım fonlarının endeksten kaynaklanan riskleri yok etmek amacıyla ortaya çıkmış olmakla birlikte günümüzde spekülative bir kazanç aracı olması nedeniyle ilgi görmektedir. Bu kontratlar soyut bir kavram olan endeks üzerine yazıldıkları için fiziki bir teslimat içermemektedirler.

Yatırım, korunma ve arbitraj amaçlı olarak dünya da uzun zamandır kullanılmakta olan endeks futures sözleşmeleri, VOB'da İMKB 100 ve İMKB 30 Endeksi'ne dayalı işlem görmektedir (Çetin ve Kurar, 2016:409).

3.4.3. Opsiyon

Opsiyon sözleşmeleri alıcı ve satıcı arasında yapılan, satın alan tarafa, satıcıya ödediği bir opsiyon primi karşılığında, belli bir fiyattan opsiyon konusu varlığı satın alma veya

satma hakkını sağlamaktadır. Satıcı ise sözleşme gereğince alıcı talep ettiğinde önceden anlaşılan fiyattan varlığı teslim etmekle yükümlüdür (Chambers, 2012:57).

Başka bir ifadeyle, opsiyon sözleşmesi sahibine, bir varlığı, önceden belirlenmiş bir fiyattan alma ya da satma hakkı veren enstrümanlardır. Opsiyonlar, hammadde, finansal varlık, altın vb. geniş bir ürün yelpazesinde kullanılmaktadır. Bu sözleşmeler hem organize piyasalarda hem de tezgahüstü piyasalarda işlem görmektedir.

Opsiyonun tarafları satın alma opsiyonu (call option) ve satma opsiyonu (put option) dur. Satın alma opsiyonu, sahibine bir varlığı bugünden belirlenen bir fiyattan belirli bir miktarda ve vade içerisinde ya da sonunda satın alma hakkı verirken satma opsiyonu ise sahibine bir varlığı bugünden belirlenen bir fiyat üzerinden, belirli bir vade içerisinde veya sonunda satma hakkı vermektedir (Başoğlu vd, 2001:364).

Opsiyon sözleşmelerini cazip hale getiren en önemli özellik küçük sermaye ile yatırım yapıp, yüksek kar sağlanabilmesidir. Kaldıraç etkisi ile fiyatlarda meydana gelen küçük bir dalgalanma yatırımcıların oransal olarak çok daha yüksek kazanç elde etmelerine imkan sağlamaktadır.

Opsiyonlar, kur, hiss eve emtia fiyat oynaklıkları vb. finansal riskten korunma aracı olarak kullanılmasının yanında gelecek dönemde piyasanın maruz kalacağı oynaklık bilgisini de ortaya çıkarmaktadır. Bir örnekle açıklamak gerekirse; 3 ay vadeli bir opsiyon sözleşmesinin piyasa fiyatı ilgili vadede piyasada yer alanlarca beklenen ve fiyatlanan belirsizlikleri kapsamaktadır. Opsiyon piyasaları aracılığıyla gelecek dönemlerde beklenen kur veya pay piyasasının volatilitelerini gözleme imkanı bulunmaktadır (Ceylan ve Korkmaz, 2014:321).

Opsiyonları, döviz opsiyon sözleşmelerini, faiz opsiyon sözleşmeleri ve hisse senedi opsiyon sözleşmeleri olarak gruplandırabiliriz.

3.4.3.1. Döviz Opsiyon Sözleşmeleri

Döviz opsiyon sözleşmeleri spot ya da forward döviz kurları üzerine yazılmakta ve global piyasalarda yaygın olarak kullanılmaktadır (Saltoğlu, 2017:4). Gelişmiş ve

gelişmekte olan ülke para birimleri üzerine yazılan opsiyonların işlem hacmi yüksek olup, bu opsiyonların büyük çoğunluğu tezgahüstü piyasalarda işlem görmektedir.

Vadesi geldiğinde sözleşmenin dayanak varlığı olan döviz, sözleşmede belirtilen miktar ve fiyattan alma/satma hakkı veren döviz opsiyon sözleşmeleri, kurlarda meydana gelen dalgalanmalardan doğacak kar olanaklarından vazgeçmeye gerek olmaksızın olumsuz kur hareketliliklerinden kaynaklanan riski sınırlandırmaktadır.

3.4.3.2. Faiz Opsiyon Sözleşmeleri

Sahibine belirli bir tarihten itibaren belirli bir süre içinde, belirli bir faiz üzerinden borç alma veya borç verme hakkını veren faiz opsiyon sözleşmeleri faiz taşıyan menkul değerlere dayalı düzenlenmektedirler.

Faiz opsiyon sözleşmelerine, ileri vadede faiz oranlarında istenmeyen sonuçlardan dolayı karşı karşıya kalınabilecek riskin ortadan kaldırılması gayesiyle taraf olunmaktadır. Piyasa faiz oranının sözleşmede yer alan faiz oranını geçmesi halinde satın alma hak sahibi, piyasa faiz oranlarının sözleşmede yer alan orandan düşük olması halinde ise satma hakkına sahip olan kazanç sağlayacaktır (Saltoğlu, 2017:44).

3.4.3.3. Hisse Senedi Opsiyon Sözleşmeleri

Hisse senedi opsiyon sözleşmeleri, belirli bir hisse senedini daha evvelden kararlaştırılmış bir fiyat üzerinden, belirlenmiş bir zaman içerisinde alma/satma hakkı sağlayan anlaşmalardır. Opsiyon işlemlerinin hisse senetleri ihraç eden kuruluşlarla bağlantısı olmayıp, opsiyonlar söz konusu işletmelerin hisse senetlerinin değerlerinin değerleri üzerine girilmiş bahs olarak tanımlanabilir (Apak ve Uyar, 2011:101).

3.4.4. Swap

Swap sözleşmeleri, sonraki süreçlere yönelik nakit akışı farklılaştırma adına gerçekleştirilen sözleşmeleri kapsamaktadır. Tezgâh üstü sektörlerde yer alan söz konusu sözleşmeler, nakde dayalı tarihle hesaplama biçimine yön vermekte, aynı zamanda faiz düzeyi, döviz durumu veya farklı bir sektör değişkeninin sonraki zaman dilimlerindeki bedelini içermektedir.

Belirli oranda özellik taşıyan para, altın, mali araç vb. varlıklarla sorumlulukların, önceden öngörülen bedel ile koşullar bağlamında, sonraki süreçte alış ve satışına yönelik sözleşmeler olmaktadır.

Swaplar, taraflarca, başlangıçta belirlenmiş bir sistem içerisinde, belirli bir finansal varlıktan kaynaklanan gelecekteki nakit akışlarının el değiştirmesi hususunda yapılan anlaşmalar olup taraflar bu anlaşma ile mevcut finansal şartlarını kendi faydaları doğrultusunda değiştirmeyi amaçlamaktadır (Yılmaz ve Aslan, 2016:666).

Başka bir ifade ile swap, tarafların belirli bir vade içerisinde ödemelerinin karşılıklı olarak değişiminde mutabık oldukları bir finansal işlemdir. Swap işleminde faiz oranları ve döviz kurlarında meydana gelen dalgalanmalar nedeniyle oluşan riskin minimize edilmesi amaçlanmaktadır. Swap, farklı kuruluşların farklı finans piyasalarındaki farklı kredibilitelerine bağlı olarak, farklı kredi şartları ile karşı karşıya kalmalarından kaynaklanmakta olup bu farklılıklardan swap işlemine konu her iki tarafında yararlanması mümkün olmaktadır (Ceylan ve Korkmaz, 2014:385).

Büyük ölçekli işletmeler avantaj elde etmek amacıyla swap sözleşmelerini kullanmaktadırlar. Bir örnekle açıklamak gerekirse; değişken faizle borçlanan bir şirket, faiz oranlarının yükseleceğini düşünüyorsa, borcunu sabit faizle ödemek için swap sözleşmesine taraf olarak borç maliyetini sabitleyebilir. Benzer şekilde, portföyünde sabit faizli tahvil yer alan bir işletme de faiz oranlarının yükseleceği öngörüsüyle kazancını arttırmak için swap sözleşmesine taraf olabilir.

Swap sözleşmelerinin faydaları şu şekilde özetlenebilir (Ceylan ve Korkmaz, 2014:387):

- Swap sözleşmeleri, işleme konu olan tarafların maliyetlerini ciddi boyutlarda düşürmektedir. Bunun nedeni ise swap işlemine konu tarafların farklı kredi değeri ve risk düzeylerine sahip olmalarıdır.
- Swap işlemine taraf olanların farklı ülkelerde olmaları durumunda vergi yasaları ve bazı ekonomik düzenlemelerden kaçınma imkânı sunmasıdır.
- Swap işlemleri işletmelerin aktif ve pasiflerinin korunmasını sağlamak amacıyla kullanılabilir.

- Swaplar büyük ölçekli işletmeler ve finansal kuruluşlar tarafından arbitraj, spekülasyon ve hedge amacıyla kullanılabilir.

3.4.4.1. Döviz Swapları

Döviz swapları, çoğunlukla faiz ve anapara ödemelerini içeren, önceden belirlenmiş kurallar ve vade içinde tarafların belirli miktarlardan iki farklı para birimini değiştirmek ve daha evvel belirlenmiş olan vade sonunda geri alma konusunda anlaştıkları bir finansal işlemdir (Güngör, 2001:192). Döviz swapları istenilen para biriminden bulunamaması, başka bir para biriminden kredi kullanılıp bunun istenilen para birimine swap edilmesi ya da istenen para birimi yerine daha düşük döviz cinsinden swap edilmesi nedenleriyle kullanılmaktadır (Chambers, 2012:142).

Diğer bir ifade ile, değişik döviz cinslerinden paraların, tarafların karşılıklı kararlaştırdıkları kurdan değişimi yapılarak ve anaparaların vade bitiminde yeniden değiş/tokuşunun yapılacağına yönelik taahhütte bulunulur. Vade sonunda başlangıç kuru uygulanır (Erdoğan, 1995:77).

3.4.4.2. Faiz Swapları

Faiz swapları, tarafların sabit faiz ödemeleri ile dalgalı faiz ödemeleri yükümlülüklerini bir banka aracılığıyla karşılıklı olarak değiştirdikleri sözleşmelerdir. Burada sabit faizle borçlanmış olan taraf, yüksek bulunduğu sabit faiz yükümlülüğü yerine değişken faize dönerek (Örneğin, faizlerin düşeceği beklentisindeyken, avantaj sağlayacağı inancıyla), karşı taraf ise değişken faizden sabit faize dönerek avantaj sağlamayı hedeflemektedir.

Şirketler, faiz oranlarındaki dalgalanmalar nedeniyle aktif ve pasiflerinin ya da nakit akışlarının gerçeğe uygun değerinde değişiklik oluşması riskini azaltmak için genellikle faiz swaplarını kullanırlar. Örneğin; faiz swap sözleşmeleri ile firmalar, kredi maliyetlerinde meydana gelebilecek faiz riskinden kaçınabilmektedir (Saltoğlu, 2007:6).

Bir faiz oranı swapı, sözleşme tarafları arasında gelecekteki farklı faiz ödeme akışlarının değişimini ifade eder. Faiz oranı swaplarında sadece faiz ödemeleri takas edilir.

3.4.4.3. Mal Swapları

Mal swapları, taraflar arasında belirli bir miktar ve nitelikteki varsayımsal bir malın sabit ve değişken fiyatlarını belirli bir vade içerisinde değiş-tokuş etmelerini sağlayan sözleşmelerdir.

Taraflardan birinin zaman içerisinde devamlı olarak satacağı bir mala sahip olması ve fiyatların düşeceği öngörüsünde olması; diğer tarafın ise, zaman içerisinde aynı mala ilişkin sürekli satın alma gerekliliğinin olması, ancak fiyatların yükseleceği öngörüsünde olması durumunda, taraflar, mal swap sözleşmeleri ile söz konusu malın alış ve satış fiyatlarını sabitleyebilirler (Ceylan ve Korkmaz, 2014:389).

Tablo 3.1: Türev Ürünlerin Özellikleri

TEKNİK ÖZELLİKLER	FORWARD	FUTURES	SWAP	OPSİYON
Riskten Korunma Aracı	Evet	Evet	Evet	Evet
İşlem Yeri Borsa/Tezgahüstü Piyasa)	Tezgahüstü	Borsa	Tezgahüstü	Borsa ve Tezgahüstü
Fiziki Teslimat	Var	Genelde Yok	Fiziki Teslimat	Hak Kullanılırsa Var
Teminat Zorunluluğu	Genelde Yok	Var	Yok	Satıcı İçin Var
Kredi Riski	Var	Yok	Yüksek	Yok
Likidite	Düşük	Yüksek	Tezgahüstü Düşük/ Borsa Yüksek	Düşük
Hak ve Yükümlülük Birlikteliği	Var	Var	Var	Yok
Standart Sözleşmeler	Taraflar Karşılıklı Belirler	Evet	Taraflar Karşılıklı Belirler	Evet (Tezgahüstü Olanlar Karşılıklı)
Vadeye Kadar Nakit Akışı	Sadece Vade Sonunda	Günlük	Vade Başında, Faiz Ödemeleri ve Vade Sonunda	Vade Başında Prim ve Kullanılırsa Kullanım Fiyatı

Özetle, gelecekte karşı karşıya kalılabilecek kur riski, kredi riski, faiz riski, fiyat riski ve likidite riskinden oluşan finansal riskleri minimize etmek ya da yok edebilmek amacıyla forward, futures, opsiyon ve swap sözleşmelerinin kullanımı, bu ürünlerin firmalara sağladığı en önemli avantajdır.

Riskten korunmak amacıyla kullanımı yanında, spekülâtif ve arbitraj amacıyla da kullanılan bu ürünlerin, sağladığı avantajlara rağmen, kullanımına ilişkin önemli eleştiriler de söz konusudur. Özellikle, 2007-2008 kredi krizinin, yüksek kaldıraçlı karmaşık türev araçların hatalı fiyatlanması ve hatalı kullanımından kaynaklandığını savunan çok sayıda analist ve yorumcu bulunmaktadır. Türev araçların en önemli faydası olan riskten korunma amacıyla kullanılmayıp, spekülâtif amaçlarla kullanılması önemli olumsuzluklara neden olabilmektedir.

BÖLÜM 4. RİSKTEN KORUNMA MUHASEBESİ VE TÜREV ÜRÜNLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

4.1. RİSKTEN KORUNMA MUHASEBESİ

Hedging şeklinde de tabir edilen riskten kaçınma, işletmelerin ürün, para birimi, menkul değerler ya da faiz düzeylerindeki bedel değişimleri olasılığını kısıtlamak ya da dengede tutabilmek adına yararlanılan risk yönetim metodu olarak bilinmektedir.

Varlıkların reel değere entegre olan farklılardan kaynaklanan risklerden kaçınmak adına yararlanılan türev araçların bedel, muhasebeleştirme eylemleri de riskten kaçınma muhasebesi olarak tabir edilmektedir. Riski ortadan kaldırmak, minimize etmek veya bir başkasına yansıtmak amacıyla türev ürünlerin kullanıldığı durumda riskten korunma işlemi muhasebesi uygulanmalıdır. Daha farklı bir yaklaşım taşıdığı için riske yol açan etkenleri ve riskten korunma stratejisini önceden belirlemek fayda sağlamaktadır (Çakır ve Sabuncu, 2016:122).

Diğer bir anlatımla, riskten korunma muhasebesi, türev finansal kontratlarla korunan kalem ile korunan kalemin değerlemesinde oluşan farkın bilanço ve gelir tablosunda düzeltme kalemi olarak yansıtılmasını ifade etmektedir. Finansal riskten korunma muhasebesi türev ürünün ve korunan kalemin gerçeğe uygun değerindeki değişikliklerin neden olduğu kar veya zararın etkisini simetrik olarak dengelemek şeklinde tanımlanabilir (Kaygusuz, 1998:28.)

Geleneksel muhasebe yaklaşımı ile ele alındığında riskten korunma işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde bir takım eksiklikler olmaktadır. Standart muhasebe prosedürleri doğrultusunda riskten korunma işlemine ilişkin bileşenlerin kar veya zararlarının farklı dönemlerde raporlanması korunma işlemlerinin yansıtılmasında sorun yaratır. Bu nedenle riskten korunma muhasebesi, normal yaklaşımın yol açacağı yanlışlığa çözüm getirmektedir. Bu doğrultuda birbirini karşılıklı olarak dengeleyen riske

karşı korunan varlık ve korunma aracı olan türev ürün arasındaki kar veya zarar aynı dönemde muhasebeleştirilir (Kayaalp ve Şen, 2017:317).

İşletmelerin maruz kaldıkları riskler, kaçınma mekanizmaları ile düşük seviyeye çekilmiş olsa dahi, muhasebeye entegre olarak aktarılamaması halinde, olası risklerden kaçınmak adına alınan tedbirle mali tablolara aktarılamamaktadır (Önce, 1995:48).

Türev ürünlerin kullanımının giderek yaygınlaşması ile birlikte bu ürünlerin muhasebeleştirilmesi önem arz etmiş ve türev ürünlerin muhasebeleştirilmesi ile ilgili standartlar uygulamaya konmuştur.

TFRS 9’da korunma muhasebesinin amacı; “Kar veya zararı etkileyebilecek belirli riskleri yönetmek için uygun finansal araçlar kullanılarak gerçekleştirilen risk yönetimi faaliyetlerinin etkisinin finansal tablolarda sunulmasıdır” olarak yer almaktadır.

Riskten korunma muhasebesi, TMS 39 Md. 88’de belirtilen aşağıdaki koşulların mevcudiyetine bağlı olarak uygulanabilmektedir.

- Finansal riskten korunmaya sebep teşkil eden risk yönetimi hedef ve stratejilerinin resmi bir belgeye dayandırılması ve resmi bir tanımının bulunması gerekmektedir. Bu belgeleme ile riskten korunma aracının belirlenmesi, korunan kalemleri, finansal riskin yapısını ve korunma aracının varlığın gerçeğe uygun değerinde ya da nakit akışlarında oluşan ve finansal risk ile ilişki kurulabilen değişiklikleri dengelemedeki etkinliğini nasıl ölçeceğini kapsamaktadır.
- Finansal riskten korunma işleminin etkin olması ve riskten korunma ilişkisine istinaden belgelendirilmiş risk yönetim stratejisi ile uyumlu olması beklenmektedir.
- Nakit akış riskinden korunma işlemleri için, finansal riskten korunma işleminin konusunu oluşturan tahmini işlemin gerçekleşme olasılığının yüksek olması ve nakit akışlarındaki değişikliklerin kar ya da zararı etkileyebilecek nitelikte olması gerekmektedir.
- Finansal riskten korunma işleminin etkinliği güvenilir bir biçimde ölçülebilmelidir. Başka bir anlatımla, korunan kalemin korunan riskle

ilişkilendirilebilen gerçeğe uygun değeri ve nakit akışları güvenilir biçimde ölçülebilmelidir.

- Finansal riskten korunma işlemi sürekli olarak değerlendirilerek, tanımlandığı tüm raporlama dönemleri süresince oldukça etkin bir şekilde tespit edilmektedir.

Riskten korunma muhasebesi uygulayacak olan işletmelerin yetkili mercilerince hazırlanması gereken belgede aşağıda belirtilen bilgiler yer almalıdır (Okudan, 2010:246).

- Riskten korunma amaç ve stratejisinin tanımı,
- Hangi risk çeşidinden korunma gayesiyle yapıldığının açıklaması,
- İşletmenin karşı karşıya olduğu risk türü (faiz riski, kur riski vb.)
- Riskten korunan varlığın detaylı açıklaması¹,
- Riskten koruma aracının tanımlanması,
- Etkinlik testinin geleceğe yönelik değerlendirilmesi²
- Etkinlik testinin geçmişe yönelik değerlendirilmesi³

TMS 39'da riskten korunma muhasebesinin uygulanmasında üç çeşit finansal riskten korunmadan bahsedilmektedir. Bunlar;

- Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma
- Nakit Akış Riskinden Korunma
- Yurt dışındaki İşletmede Bulunan Net Yatırım Riskinden Korunmadır.

¹ Riskten korunan varlığın tahmini bir işlem sonucu oluşup oluşmayacağı, oluşması halinde umulan korunma tutarı, gerçekleşmesi beklenen işlem türü, zamanı ve fiyatı, gerçekleşmesi beklenen işlemin ihtimal düzeyi, özkaynaklarda ötelenen gelir ya da giderin tekrar sınıflandırma yöntemi detaylıca açıklanmış olmalıdır.

² Yöntem ve testin açıklanması, testin tekrarlanma sıklığı

³ Yöntem ve testin açıklanması, testin tekrarlanma sıklığı

4.2. TFRS 13 STANDARDI KAPSAMINDA GERÇEĞE UYGUN DEĞER

TFRS 13 kapsamında gerçeğe uygun değer şu şekilde tanımlanmıştır:

“Gerçeğe uygun değer; piyasa katılımcıları arasında ölçüm tarihinde olağan bir işlemde, bir varlığın satışından elde edilecek veya bir borcun devrinde ödenecek fiyattır.” Gerçeğe uygun değer riskinden korunma, gerçeğe uygun değerde meydana gelen, belirli bir risk unsuru ile ilişkilendirilebilen ve kar ya da zararı etkileyebilecek özellikteki değişikliklere karşı finansal korunma uygulamasıdır (Yücel, 2018:106).

Gerçeğe uygun değer, muhasebe standartlarında kullanılan ana değerlendirme kriteridir. Birçok standartta değerlendirme ölçüsü olarak gerçeğe uygun değer kullanılmaktadır. Gerçeğe uygun değer riskinden korunmada hedef; bilançoda bulunan bir varlık ya da yükümlülüğün veya daha evvel bilançoda bulunmayan ancak belirli bir risk içeren ve raporlanan kar ya da zararı etkileyebilecek kati taahhütlerin gerçeğe uygun değerindeki değişimlerin neden olabileceği riskleri minimize etmektir (Çakır ve Sabuncu, 2016:124).

Gerçeğe uygun değer riskinden korunmada riskten korunma aracı ile riskten korunma kalemine ilişkin kazanç ve kayıplar aynı muhasebe döneminde muhasebeleştirilir. Sabit getirili veya maliyetli varlık veya yükümlülüklerden kaynaklanan faiz riskinden korunma, faiz riskinden portföy bazında korunma ve varlık alım-satım taahhütlerinden kaynaklanan risklere karşı korunma işlemleri, gerçeğe uygun değer riskinden korunma uygulamasına örnek olarak sayılabilmektedir (Özdemir, 2016:74).

4.3. TÜREV ÜRÜNLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Türev ürünlerin muhasebeleştirilmesi kapsamında günümüz muhasebe standartlarına uyum açısından ve ihtiyaç duyulan hesap gruplarını içermesi bakımından “Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı” kullanılacaktır. Aşağıdaki 4.1. nolu tabloda TFRS uygulayan bir işletmenin türev finansal araçların muhasebeleştirilmesinde kullanacağı bazı hesaplar gösterilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde türev ürünlerin muhasebeleştirilmesine ilişkin bilgilere yer verilecektir. Sırası ile forward, futures, opsiyon ve swap sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi örneklerle açıklanacaktır.

Tablo 4.1: Türev Araçların Muhasebeleştirilmesinde Kullanılan Hesap Grupları

119- Türev Finansal Araçlar
209- Türev Araçlar
309- Türev Araçlardan Borçlar
409- Türev Araçlardan Borçlar
563- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan Finansal Yatırımlardan Kazançlar
667- Türev Araçlardan Sağlanan Kazançlar
677- Türev Araçlardan Kaynaklanan Zararlar

4.3.1. Forward Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi

Forward; alıcı ile satıcı arasında, gelecekte bir tarihte teslim edilmek üzere fiyatı ve vadesi bugünden belirlenerek düzenlenen türev araçlardır. Bu sözleşmeler taraflarına karşılıklı olarak hak ve yükümlülük getirdiklerinden dolayı tek tarafın talebi ile vadeli sözleşme iptal edilememekte, iptal ancak tarafların karşılıklı mutabık kalmalarıyla mümkün olmaktadır. Taraflar, sözleşme sonuna kadar yükümlülük altındadırlar. Forward sözleşmelerin muhasebeleştirilmesi, sözleşmenin doğduğu zaman ve sözleşmenin yükümlülüğü vade bitiminde yerine getirildiği zaman olmak üzere iki ayrı zamanda yapılmaktadır.

Örnek: A İth. İhr. A.Ş. üretimde kullanmak üzere 01.03.2018 tarihinde Çin merkezli X A.Ş. ile 02.05.2018 tarihinde teslim edilmek üzere 10.000 USD tutarında hammadde satın alma anlaşması yapmıştır.

Firma döviz kurlarının artacağı tahminiyle kur riskinden korunmak amacıyla mal alım sözleşmesinin düzenlendiği gün cari sözleşmeyle uyumlu tutar ve vadede forward sözleşmesi satın almıştır.

Forward kuru: 4,1010'dur.

a) Kurların yükselmesi durumu

Forward sözleşmesi düzenlendiği gün herhangi bir maliyet oluşturmadığından türev araca ilişkin işlem öncelikle sadece nazım hesaplarda kayda alınmıştır.

01.03.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
950-Türev Finansal Borçlar	41.010,00	
950.00-Forward Sözleşmesinden Borçlar		
951-Türev Finansal Alacaklar		41.010,00
951.01-Forward Sözleşmesinden Alacaklar		
Forward Sözleşmesinin Nazım Hesaplarda Kayda Alınması		

Vade sonu olan 02.05.2018 tarihinde gerçekleşen kur 4.1208 olduğundan,

$4,1208-4,1010=0,0198$ Kur Farkı

Forward sözleşmesinin değeri: $10.000 \text{ USD} * 0,0198 = 198 \text{ TL}$ kazanç

02.05.2018 tarihinde mal teslim alınarak ödemesi gerçekleştirilir. Forward sözleşmesine ilişkin oluşan kazanç vade sonunda ilgili özkaynaklar hesabına aktarılır.

02.05.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
119-Türev Finansal Araçlar	198,00	
563- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan Finansal Yatırımlardan Kazançlar		198,00
Forward Sözleşmesi ile ilgili kur değişiminden kaynaklı kazancın kaydı		

Forward sözleşmesinin gerçeğe uygun değerinde oluşan kazanç "119-TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR" hesabı borçlandırılarak, "563- GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILAN OLARAK SINIFLANDIRILAN FİNANSAL YATIRIMLARDAN KAZANÇLAR" hesabı alacaklandırılarak kayda alınır.

02.05.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
150-İlk Madde Malzeme	41.208,00	
102-Bankalar		41.010,00
119-Türev Finansal Araçlar		198,00
Mal alımına ilişkin kayıt		

02.05.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
563- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan Finansal Yatırımlardan Kazançlar	198,00	
667-Türev Araçlardan Sağlanan Kazançlar		198,00
Forward sözleşmesi ile ilgili kazancın kaydı		

Forward sözleşmesinin kapanmasını takiben nazım hesaplar kapatılmaktadır.

02.05.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
951-Türev Finansal Alacaklar	41.010,00	
951.01-Forward Sözleşmesinden Alacaklar		
950-Türev Finansal Borçlar		41.010,00
950.00-Forward Sözleşmesinden Borçlar		
Forward sözleşmesinin kapanması		

b) Kurların düşmesi durumu

Forward sözleşmesinin vade sonu olan 02.05.2018 tarihinde piyasalarda USD kuru, firmanın beklentisinin aksine düşerek, 4,0120 olarak gerçekleşmiştir.

Bu durumda,

$4,1010 - 4,0120 = 0,089$ Kur Farkı

$10.000 \text{ USD} * 0,089 = 890 \text{ TL}$ kayıp elde etmiştir.

Türev sözleşmenin gerçeğe uygun değerinde oluşan kayıp “563- GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILAN OLARAK SINIFLANDIRILAN FİNANSAL YATIRIMLARDAN KAZANÇLAR” hesabı borçlandırılarak, “119-TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR” hesabı alacaklandırılarak kayda alınır.

02.05.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
563- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan Finansal Yatırımlardan Kazançlar	890,00	
119-Türev Finansal Araçlar		890,00
Forward Sözleşmesi ile ilgili kur değişiminden kaynaklı kaybın kaydı		

02.05.2018 tarihinde mal alımına ilişkin sözleşme kapsamında hammaddeler teslim alınarak, ödemesi yapılmıştır.

02.05.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
150-İlk Madde Malzeme	40.120,00	
119-Türev Finansal Araçlar	890,00	
102-Bankalar		41.010,00
Mal alımına ilişkin kayıt		

Sözleşmenin sona ermesiyle gerçeğe uygun değerinde meydana gelen kayıp ilgili gelir hesabına borç, “563- GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILAN OLARAK SINIFLANDIRILAN FİNANSAL YATIRIMLARDAN KAZANÇLAR” hesabına alacak kaydedilerek kapatılmıştır.

02.05.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
677-Türev Araçlardan Kaynaklanan Zararlar	890,00	
563- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan Finansal Yatırımlardan Kazançlar		890,00
Forward sözleşmesi ile ilgili kaybın kaydı		

Forward sözleşmesinin vadesinin sonlanması nedeniyle forward sözleşmesine ilişkin nazım hesap kayıtları da kapatılarak işlem sonlandırılmıştır.

02.05.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
951-Türev Finansal Alacaklar	41.010,00	
951.01-Forward Sözleşmesinden Alacaklar		
950-Türev Finansal Borçlar		41.010,00
950.00-Forward Sözleşmesinden Borçlar		
Forward sözleşmesinin kapanması		

Örnek : XYZ Tekstil Şirketi, döviz kurundaki dalgalanmalardan korunmak için 02.01.2019 tarihinde, 02.07.2019 vadeli, forward kuru 1 \$ = 6 TL'den 100.000 \$ alımı için aracı kurum ile döviz forward sözleşmesi yapıyor.

Sözleşmenin yapıldığı tarihe göre, forward sözleşmesine konu olan tutar:

$100.000 \$ \times 6 \text{ TL}/\$ = 600.000 \text{ TL}$ 'dir.

Teslim tarihi olan 2 Temmuz 2019'da, Dolar kuru 6,20 TL'ye yükselmiştir.

Forward sözleşmesi ile ilgili kurun yükselişi nedeniyle $100.000 \$ \times (6 \text{ TL}/\$ - 6,20 \text{ TL}/\$) = 20.000 \text{ TL}$ 'lik türev araç karı söz konusudur.

Forward sözleşmesinin özelliği gereği, vade sonunda teslim mutlaka gerçekleşecektir.

Bu teslimlerle birlikte döviz forward sözleşmesinin muhasebeleştirilmesi şu şekilde yapılabilir:

02.01.2019

Hesap Adı	Borç	Alacak
119-Türev Finansal Araçlar	600.000,00	
119.01 Alım Amaçlı Forward Sözleşmesi		
309-Türev Araçlardan Borçlar		600.000,00
309.01 Alım Amaçlı Forward Sözleşmesinden Borçlar		
Forward sözleşmesinin kayda alınması		

02.07.2019

Hesap Adı	Borç	Alacak
102-Bankalar	620.000,00	
119-Türev Finansal Araçlar		600.000,00
119.01 Alım Amaçlı Forward Sözleşmesi		
667- Türev Araçlardan Sağlanan Kazançlar		20.000,00
Finansal araç karının yansıtılması		

02.07.2019

Hesap Adı	Borç	Alacak
309-Türev Araçlardan Borçlar	600.000,00	
309.01 Alım Amaçlı Forward Sözleşmesinden Borçlar		
102-Bankalar		600.000,00
Forward sözleşmesinin kapanması		

4.3.2. Futures Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi

Futures sözleşmeler, satıcı ile alıcı arasında düzenlenen, belirli bir miktar ve nitelikteki bir varlığın belirlenmiş bir vadede, bugünden belirlenmiş bir fiyattan alış ya da satımının yapılmasına ilişkin düzenlenen sözleşmelerdir. Futures sözleşmeler, standardize edilmiş olup organize piyasalarda işlem görmektedirler.

Örnek: B Tekstil Üretim ve Pazarlama Dış Ticaret Ltd. Şti. Bangladeş’den tekstil ürünleri almakta ve ürünlerde küçük değişiklikler yaparak Orta Doğu’ya satmaktadır. Firma bu faaliyetine ilişkin 03.02.2018 tarihinde 20.000 USD ve 30.03.2018 tarihinde ödenmek üzere ticari mal alımına ilişkin sözleşme imzalamıştır. Firma kurlarda yaşanan hareketlilikten kaçınmak gayesiyle ALA Aracı Kurumu’ndan 15.03.2018 tarihinde 1 USD=3,9030’dan 10 adet futures sözleşmesi satın almıştır.

Başlangıç teminatı 2.000 TL’dir.

a) Kurların yükselmesi durumu

03.02.2018 tarihinde kur 3,8665’dir.

Vade sonunda kur 4,0020 olarak gerçekleşmiştir.

Futures sözleşmesi düzenlendiği gün olan 15.03.2018’de öncelikle nazım hesaplarda izlenmek üzere muhasebeleştirilir. Aynı gün sözleşmeye ilişkin ödenen 2.000 TL başlangıç teminatı da muhasebeleştirilir.

15.03.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
950-Türev Finansal Borçlar	78.060,00	
950.10-Forward Sözleşmesinden Borçlar		
951-Türev Finansal Alacaklar		78.060,00
951.11-Forward Sözleşmesinden Alacaklar		
Futures Sözleşmesinin Nazım Hesaplarda Kayda Alınması		

15.03.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
119-Türev Finansal Araçlar	2.000,00	
119.01-Verilen Depozito ve Teminatlar		
102-Bankalar		2.000,00
Futures sözleşmesi başlangıç teminatı		

Değerleme günü kur 3,9030 olarak gerçekleşmiştir.

Futures sözleşmesinin değeri: $20.000 \text{ USD} * (3,9030 - 3,8665) = 730 \text{ TL}$ kayıp Türev ürünün gerçeğe uygun değerindeki bu kayıp “563- GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILAN OLARAK SINIFLANDIRILAN FİNANSAL YATIRIMLARDAN KAZANÇLAR” hesabı borçlandırılarak karşılığında “119-TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR” hesabı alacaklandırılarak muhasebeleştirilir.

15.03.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
563- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan Finansal Yatırımlardan Kazançlar	730,00	
119-Türev Finansal Araçlar		730,00
Futures sözleşmesinde kur değişimi kaynaklı değerlendirme kaydı (Kayıp)		

30.03.2018 tarihinde ise kur 4,0020 olarak gerçekleşmiştir.

Futures sözleşmesinin değeri: $20.000\text{USD} \times (4,0020 - 3,8665) = 2.710 \text{ TL}$ kazanç

30.03.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
119-Türev Finansal Araçlar	2.710,00	
563- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan Finansal Yatırımlardan Kazançlar		2.710,00
Futures Sözleşmesi ile ilgili kur değişiminden kaynaklı kazancın kaydı		

Ticari mallar teslim alınarak, mal bedelleri ödenmiştir. Futures sözleşmesinden elde edilen kazanç ilgili kar/zarar hesabına aktarılmıştır.

30.03.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
153-Ticari Mal	80.040,00	
102-Bankalar		78.060,00
119-Türev Finansal Araçlar		1.980,00
Mal alımına ilişkin kayıt		
Hesap Adı	Borç	Alacak
563- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan Finansal Yatırımlardan Kazançlar	1.980,00	
667-Türev Araçlardan Sağlanan Kazançlar		1.980,00
Futures sözleşmesi ile ilgili kazancın kaydı		
Hesap Adı	Borç	Alacak
677-Türev Araçlardan Kaynaklanan Zararlar	2.000,00	
119- Türev Finansal Araçlar		2.000,00
119.01-Verilen Depozito ve Teminatlar		
Futures Sözleşmesi primi gider kaydı		

Futures sözleşmenin süresinin bitmesiyle birlikte nazım hesaplar da kapatılmaktadır.

30.03.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
951-Türev Finansal Alacaklar	78.060,00	
951.11-Futures Sözleşmesinden Alacaklar		
950-Türev Finansal Borçlar		78.060,00
950.10-Futures Sözleşmesinden Borçlar		
Futures sözleşmesinin kapanması		

b) Kurların düşmesi durumu

Futures sözleşmesi, düzenlendiği gün nazım hesaplarda izlenmek üzere muhasebeleştirilmiş, aynı gün sözleşmeye ilişkin ödenen 2.000 TL başlangıç teminatı da muhasebe kayıtlarına alınmıştır. Futures sözleşmesinin vadesi sonu olan 30.03.2018 tarihinde kurlar firmanın öngörüsünün aksine 3,8590 olarak gerçekleşmiştir.

Futures sözleşmesinin değeri: $20.000\text{USD} \times (3,9030 - 3,8590) = 880$ TL kayıp

30.03.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
563- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan Finansal Yatırımlardan Kazançlar	880,00	
119-Türev Finansal Araçlar		880,00
Futures sözleşmesinde kur değişimi kaynaklı değerlendirme kaydı (Kayıp)		
Hesap Adı	Borç	Alacak
153-Ticari Mal	77.180,00	
119-Türev Finansal Araçlar	880,00	
102-Bankalar		78,060,00
Mal alımına ilişkin kayıt		
Hesap Adı	Borç	Alacak
677-Türev Araçlardan Kaynaklanan Zararlar	880,00	
563- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan Finansal Yatırımlardan Kazançlar		880,00
Futures sözleşmesi ile ilgili kaybın kaydı		

30.03.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
677-Türev Araçlardan Kaynaklanan Zararlar	2.000,00	
119- Türev Finansal Araçlar		2.000,00
119.01-Verilen Depozito ve Teminatlar		
Futures Sözleşmesi primi gider kaydı		

Türev sözleşmenin sonlanması ile birlikte nazım hesaplarda izlenmek için oluşturulan kayıt kapatılır.

30.03.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
951-Türev Finansal Alacaklar	78.060,00	
951.11-Futures Sözleşmesinden Alacaklar		
950-Türev Finansal Borçlar		78.060,00
950.10-Futures Sözleşmesinden Borçlar		
Futures sözleşmesinin kapanması		

4.3.3. Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi

Opsiyon sözleşmeleri; belirli bir prim ödemesi karşılığında kullanıcısına bir finansal araca ilişkin olarak belirli bir tarihte, önceden belirlenmiş bir fiyattan satılma ya da satın alma hakkını veren kontratlardır. Satın alma opsiyonu kullanıcısına prim ödemesi dışında bir yükümlülük vermezken, satma opsiyonu kullanıcısı alıcının opsiyonu kullanması durumunda sözleşmeye konu değerleri satmakla yükümlüdür.

Örnek: D Makina İmalatı İth. İhr. San. Tic. A.Ş. otomotiv sanayi için yedek parça imalatı ve satışı faaliyetini sürdürmektedir. Firma, üretim süreci ihtiyaç duyduğu yeni bir torna tezgahı siparişi vermiştir. Torna tezgahının değeri 40.000 USD olup, satıcı tezgahı 29.05.2018 tarihinde teslim edecektir.

Firma makina bedelinin ödeme sürecinde kurlarda yaşanan hareketlilikten kaçınmak amacıyla Z Bankası aracılığıyla 02.04.2018 tarihinde 1 USD=4,2020'dan vadesi 29.05.2018 tarihli bir opsiyon sözleşmesi satın almıştır.

a) Kurların yükselmesi durumu

Türev ürün sözleşmesi 02.04.2018 tarihinde nazım hesaplarda izlenmek üzere kayda alınmış ve aynı gün 2.000 TL opsiyon primi ödemesi kayda alınmıştır.

02.04.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
950-Türev Finansal Borçlar	168.080,00	
950.20- Opsiyon Sözleşmesinden Borçlar		
951-Türev Finansal Alacaklar		168.080,00
951.21- Opsiyon Sözleşmesinden Alacaklar		
Opsiyon Sözleşmesinin Nazım Hesaplarda Kayda Alınması		
Hesap Adı	Borç	Alacak
119-Türev Finansal Araçlar	2.000,00	
119.01-Verilen Depozito ve Teminatlar		
102-Bankalar		2.000,00
Opsiyon sözleşmesi prim ödemesinin kaydı		

Vade sonunda kur 4,6000 olarak gerçekleşmiştir. $40.000 \times (4,6000 - 4,2020) = 15.920$ TL kazanç

Kurlar firmanın beklentisi doğrultusunda gerçekleşmiş olduğundan firma opsiyon sözleşmesini kullanmaya karar vermiştir. Opsiyon sözleşmesinin kullanılması nedeniyle, başlangıçta ödenen prim, opsiyon sözleşmesine ilişkin kayıp olarak gidere aktarılarak muhasebeleştirilir.

29.05.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
677-Türev Araçlardan Kaynaklanan Zararlar	2.000,00	
119- Türev Finansal Araçlar		2.000,00
119.01-Verilen Depozito ve Teminatlar		
Opsiyon primi gider kaydı		

Türev sözleşmenin gerçeğe uygun değerinde oluşan kazanç "563- GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILAN OLARAK

SINIFLANDIRILAN FİNANSAL YATIRIMLARDAN KAZANÇLAR” hesabına alacak, “119-TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR” hesabına borç kaydedilerek muhasebeleştirilecektir.

29.05.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
119-Türev Finansal Araçlar	15.920,00	
563- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan Finansal Yatırımlardan Kazançlar		15.920,00
Opsiyon sözleşmesi değer değişimi		

29.05.2018 tarihinde torna tezgahı bedeli ödenerek, teslim alınmış ve türev ürünün gerçeğe uygun değerinde meydana gelen kazanç gelir hesabına aktarılmıştır.

29.05.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
255-Demirbaşlar	184.000,00	
102-Bankalar		168.080,00
119-Türev Finansal Araçlar		15.920,00
Mal alımına ilişkin kayıt		
Hesap Adı	Borç	Alacak
563- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan Finansal Yatırımlardan Kazançlar	15.920,00	
667-Türev Araçlardan Sağlanan Kazançlar		15.920,00
Opsiyon sözleşmesi ile ilgili kazancın kaydı		

Opsiyon sözleşmenin sona ermesiyle birlikte nazım hesaplarda kapatılmıştır.

29.05.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
951-Türev Finansal Alacaklar	168.080,00	
951.21- Opsiyon Sözleşmesinden Alacaklar		
950-Türev Finansal Borçlar		168.080,00
950.20- Opsiyon Sözleşmesinden Borçlar		
Opsiyon sözleşmesinin kapanması		

b) Kurların düşmesi durumu

Türev ürün sözleşmesi 02.04.2018 tarihinde nazım hesaplarda izlenmek üzere kayda alınmış ve aynı gün 2.000 TL opsiyon primi ödemesi kayda alınmıştır.

02.04.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
950-Türev Finansal Borçlar	168.080,00	
950.20- Opsiyon Sözleşmesinden Borçlar		
951-Türev Finansal Alacaklar		168.080,00
951.21- Opsiyon Sözleşmesinden Alacaklar		
Opsiyon Sözleşmesinin Nazım Hesaplarda Kayda Alınması		
Hesap Adı	Borç	Alacak
119-Türev Finansal Araçlar	2.000,00	
119.01-Verilen Depozito ve Teminatlar		
102-Bankalar		2.000,00
Opsiyon sözleşmesi prim ödemesinin kaydı		

Vade sonunda kur 4,1512 olarak gerçekleşmiştir. $40.000 * (4,2020 - 4,1512) = 2.032$ TL kayıp

Vade sonunda kur, firmanın öngörüsünden farklı gerçekleşerek düşmüş olduğundan firma, opsiyonu kullanmama kararı vererek, sadece opsiyon primi maliyetine katlanmıştır.

Opsiyon sözleşmesinin kullanılmaması nedeniyle, başlangıçta ödenen prim, opsiyon sözleşmesine ilişkin kayıp olarak gidere aktarılarak muhasebeleştirilir. Sözleşmenin son bulmasını nedeniyle nazım hesaplarda kapatılır.

29.05.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
255-Demirbaşlar	166.048,00	
102-Bankalar		166.048,00
Mal alımına ilişkin kayıt		
Hesap Adı	Borç	Alacak
563- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan Finansal Yatırımlardan Kazançlar	2.000,00	
119-Türev Finansal Araçlar		2.000,00
Opsiyon sözleşmesi değer değişimi		
Hesap Adı	Borç	Alacak
677-Türev Araçlardan Kaynaklanan Zararlar	2.000,00	
563- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan Finansal Yatırımlardan Kazançlar		2.000,00
Opsiyon primi zarar kaydı		

29.05.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
951-Türev Finansal Alacaklar	168.080,00	
951.21- Opsiyon Sözleşmesinden Alacaklar		
950-Türev Finansal Borçlar		168.080,00
950.20- Opsiyon Sözleşmesinden Borçlar		
Opsiyon sözleşmesinin kapanması		

4.3.4. Swap Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi

Swap; tarafların gelecekteki nakit akışlarını değiştirmek amacıyla yaptıkları sözleşmedir. Takas anlamına gelen swap sözleşmeleriyle taraflar belirli bir süre boyunca belirlemiş oldukları miktarda ödeme yükümlülüklerini, faiz ve döviz kurlarında meydana gelen dalgalanmaların neden olabileceği riskleri minimize etmektedir. Swap sözleşmelerinin en yaygın kullanılanları faiz ve para swaplarıdır.

Örnek: A firması swap sözleşmesi yapmak istemektedir ve bu amaçla swap işlemi yapan banka ile anlaşmayı gerçekleştirmektedir. 01.07.2018 tarihinde bankadaki hesabında bulunan \$100.000'ı vererek karşılığında €80.000 almak üzere anlaşma

yapılmış ve değişim sırasında € için %5 ve \$ için %7 faiz oranı belirlenmiştir. Anaparaların geri tesliminin 30.09.2018 tarihinde yapılması konusunda mutabık kalınmaktadır.

Kurlar: 01.07. 2018 : €1 = 5,90 TL ve \$1 = 4,72 TL 30. 09. 2018: €1 = 6,20 TL ve \$1 = 4,96 TL

A firması swap sözleşmesinin nazım hesaplara muhasebe kaydı: €80.000 x 5,90 = 472.000 TL

A firmasının € anapara takası muhasebe kaydı: €80.000 x 5,90 = 472.000 TL

01.07.2018		
Hesap Adı	Borç	Alacak
950-Türev Finansal Borçlar	472.000,00	
950.30- Swap Sözleşmesinden Borçlar		
951-Türev Finansal Alacaklar		472.000,00
951.31- Swap Sözleşmesinden Alacaklar		
Swap Sözleşmesinin Nazım Hesaplarda Kayda Alınması		
Hesap Adı	Borç	Alacak
119-Türev Finansal Araçlar	472.000,00	
102-Bankalar		472.000,00
Swap USD ana para takası kaydı		

A firmasının € anapara takası muhasebe kaydı: €80.000 x 5,90 = 472.000 TL

01.07.2018		
Hesap Adı	Borç	Alacak
102-Bankalar	472.000,00	
119-Türev Finansal Araçlar		472.000,00
Swap € ana para takası kaydı		

A firmasının € faiz gideri muhasebe kaydı: $€80.000 \times \%5 \times 3/12 = €1.000 \times 6,20 = 6.200$ TL

30.9.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
677-Türev Araçlardan Kaynaklanan Zararlar	6.200,00	
102-Bankalar		6.200,00
Swap € ana para takası kaydı		

A firmasının \$ faiz geliri muhasebe kaydı: $\$100.000 \times \%7 \times 3/12 = \$1.750 \times 4,96 = 8.680$ TL

30.9.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
102-Bankalar	8.680,00	
667- Türev Araçlardan Sağlanan Kazançlar		8.680,00
Swap \$ ana para takası kaydı		

Swap sözleşmesinin nazım hesaptan kapatılması:

Hesap Adı	Borç	Alacak
951-Türev Finansal Alacaklar	472.000,00	
951.31- Swap Sözleşmesinden Alacaklar		
950-Türev Finansal Borçlar		472.000,00
950.30- Swap Sözleşmesinden Borçlar		
Swap sözleşmesinin kapanması		

BÖLÜM 5. İHRACAT FİRMALARINDA TÜREV ÜRÜN KULLANIMI VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK BİR UYGULAMA

İhracat yani dış satım, ülke bağlamında üretimi gerçekleştirilen veya ülke dışından getirilen ürün ya da hizmetlerin, farklı bir ülkeye satışının gerçekleştirilmesini kapsamaktadır. Türkiye bünyesinde var olan ürün, hizmet sağlayan veya ülke dışından aldığı ürünlerle hizmetleri farklı bir ülkeye ticari eylemler sonucu satan firmalar ihracatçı olarak nitelendirilmektedir. Bu firmalar, üretim firmaları, üretim- ihracat işletmeleri veya ihracatçı işletmeler şeklinde de adlandırılmaktadır. Dış satım eylemini kapsayan ürünlerle sunulan hizmetler, maddi bir materyal olabilmektedir. Ayrıca yabancı para birimi getirisi olan kazançla yönelik, sağlık, dağıtım ya da turizm gibi alanlarda veri satışı ile ülke dışında yürütülen müteahhitlik eylemleri de bu alanda değerlendirilebilmektedir.

Uluslararası ekonomik ilişkiler ve ticari işlemler, teknolojik gelişmelerinde katkısı ile artmış ve karmaşıklaşmıştır. Uluslararası düzeyde yer alan sektörlerde görülen farklılık ve ilerlemelerle birlikte, bazı riskler de gün yüzüne çıkmaktadır. Buna karşın olası risklerden kaçınmak adına bir takım yol haritaları çizmek ve mali türev ürünlerinden yararlanmak gerekmektedir. Türev ürünler tarafların özelliklerinin ilk etapta saptandığı, bir ya da çoklu varlığın sonraki bir süreçteki bedeline yönelik sözleşmeler olarak bilinmektedir. Hisse senetleri, ticari mallar, tahvil, faiz düzeyleri, döviz işlemleri, menkul değerler gibi miktar, bedel, varlık ya da endekse yönelik ölçümler olarak da ifade edilmektedir. Bu ürünlerden, hali hazırda bulunan pozisyonun olası risklerden kaçınması bağlamında alım – satım ya da farklı bir nedenden dolayı yararlanılmaktadır. Hedging (riskten korunma), ileri bir tarihte gerçekleşmesi muhtemel bir işlem için ya da öngörülen nakit pozisyonu için riskin minimize edilmesidir.

Türev ürünler, farklı para birimi, faiz miktarı, kredi, nakit akışı ile bedelde meydana gelebilecek olan riskleri minimize edebilmek adına öne çıkmaktadır. Bu anlamda uluslararası alandaki eylemler doğrultusunda farklı sektörlerde bulunabilmek adına,

maliyet, süre, veri, ürün gamı gibi konularda üstünlük sağlayabilme gereksinimi duyan dış satım şirketleri için muhtemel risklerden kaçınmak büyük önem taşımaktadır.

Türev ürünler forward sözleşmeler, futures sözleşmeler, opsiyonlar ve swaplar olarak sıralanabilir. Bu araçlar ilk kullanımlarında yatırım gerektirmemekte veya piyasa şartlarındaki değişikliklere benzer tepki veren diğer sözleşmelere göre daha az düzeyde başlangıç maliyeti gerektirmektedir. Bu durum, türev araçların en önemli özelliklerindedir.

5.2. XYZ İHRACAT FİRMASINDA TÜREV ÜRÜN KULLANIMI VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

5.2.1. Uygulamanın Amacı

Uygulamanın bu kısmında, ihracat firmasının faaliyeti süresince hangi risklerle karşı karşıya kaldığı, bu riskleri yönetmek için izlediği risk yönetim stratejileri, riskten korunma amacıyla türev ürün kullanımına ilişkin yaklaşımı ve türev ürünleri nasıl muhasebeleştiği incelenmiştir.

5.2.2. Uygulamanın Kapsamı

Çalışmanın bu bölümünde uygulamanın kapsamına ilişkin genel bilgilere yer verilecek olup aynı zamanda karşılaşılan riskler aktarılacaktır.

5.2.2.1. Genel Bilgiler

Tablo 5.1: Firma Bilgileri

Firmanın Adı	XYZ Gıda A.Ş.
Kuruluş Tarihi	1985
Ortaklık Yapısı	XYZ Company (%100)
Sektörü/Yapısı	Gıda/İmalatçı-İhracatçı
Çalışan Sayısı	632
2018 Yılı Ciro	125 Milyar Usd
2018 Yılı İhracat Tutarı	98 Milyar Usd
En Çok İhracat Yapılan Bölgeler	Kuzey Afrika, Balkan Ülkeleri ve Orta Doğu

Firma, kuruluşu 1985 yılına dayanmakta olan ABC Gıda A.Ş. 'nin hisselerinin tamamının yabancı menşeli XYZ Company tarafından 2015 yılında satın alınması ve 2016 yılında yine aynı sektörden başka bir firmanın tüm aktif ve pasifiyle devralınması akabinde XYZ Gıda A.Ş. ünvanını almıştır.

Gıda sektöründe imalatçı-ihracatçı statüsünde faaliyette bulunan firmanın, 3 şehirde fabrikaları bulunmakta olup, merkezi İstanbul'dadır. 632 çalışanı bulunan ve 2018 yılında 125 Milyar Euro ciro elde eden XYZ firmasının satışlarının %78'i yurt dışına gerçekleştirilmektedir. Firma ihracatını Kuzey Afrika, Balkan Ülkeleri ve Orta Doğu başta olmak üzere bir çok bölgeye gerçekleştirmektedir.

Firma yetkilisi ile yapılan görüşmede, yurt dışı satışlarının akreditif ve vesaik mukabili olmak üzere ortalama 50 gün vade ile gerçekleştirildiği bilgisi alınmıştır. İhracatın bir kısmı ise yurt dışında faaliyette bulunan grup firmaları üzerinden gerçekleştirilmekte olup bu satışlarda ortalama vadenin 90 gün olduğu belirtilmiştir. Yurt içi satışları ise 30 gün vadeli olarak, teminat mektubu veya DBS (Doğrudan Borçlandırma Sistemi) teminatı ile gerçekleştirilmektedir. Firmanın müşterilerinin büyük çoğunluğunu endüstri firmaları oluşturmakta olup distribütörler kanalıyla nihai tüketiciye de satışları bulunmaktadır. Firma, yurt içinde sektörde %50 Pazar payına sahiptir.

Firma, üretim için ihtiyaç duyulan hammadde alımlarının yaklaşık %50'sinin bir gıda maddesinin posasından oluştuğunu ve bu ürünün ancak peşin satın alınabildiğini belirtmiştir. Diğer hammadde alımları ise yurt içi ve yurt dışı piyasadan 60- 90 gün vade ile temin edilmektedir.

Firma yetkilisi, T.C. Ziraat Bankası A.Ş., T.C. Garanti Bankası A.Ş., T.C. Halkbank A.Ş. ve T.C. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. gibi sektörün öncü bankaları başta olmak üzere birçok banka ile çalıştıklarını ve kredi limitlerinin bulunduğunu belirtmiştir. Bunun yanında kredi kullanımlarının tümünü Türk Eximbank A.Ş.'den gerçekleştirdiklerini, sadece ani gelişen ihtiyaç ya da Türk Eximbank'da bekleme süreleri oluştuğunda ticari bankalardan 10 gün vadeli rotatif kredi kullandıkları bilgisini iletmiştir. Firmanın kullandığı kredilerin ortalama vadesi 4 aydır.

- Firma TMS/TFRS kapsamında riskten korunma muhasebesi uygulamaktadır.
- Riskten korunma işlemlerinin dayandırıldığı bir risk yönetim stratejisi bulunmaktadır. Firma risk yönetim politikalarını, karşı karşıya kalacakları riskleri tespit etmek ve analiz etmek, uygun risk limitlerini belirlemek ve kontrol mekanizmalarını kurmak olarak açıklamıştır.
- XYZ Firma yetkilisi, türev sözleşmeleri faaliyetleri nedeniyle karşı karşıya kaldıkları riskleri kontrol etmek amacıyla kullandıklarını ve firmalarının arbitraj ve spekülasyon amaçlı türev ürün kullanımı bulunmadığını belirtmiştir.
- Firma yetkilileri ile yapılan görüşmede, firmanın maruz kaldığı riskler; başlıca kur riski olmak üzere, kredi riski, fiyat riski, faiz riski ve likidite riskidir. Firma risk yönetim politikaları doğrultusunda kur riskinin yönetimi için gerek gördüğünde türev araçları kullanmakta olup, diğer risklerin yönetimi için ise firma içi yöntemlerden faydalanmaktadır.
- Firmanın 2016, 2017 yıllarında türev ürün kullanımı bulunmamaktadır. 2018 yılı türev ürün sözleşmelerinin toplamı 7.300.000 Euro'dur. (Firmanın ihracat gelirleri ağırlıklı olarak USD para biriminden gerçekleşmektedir. Firma, 2018 yılında kredi faiz oranlarının (spread+libor/eurbor) daha avantajlı olması nedeniyle Euro krediler kullanmış olup bu kredilerin geri ödemesinde kurların yükselme beklentisi nedeniyle maruz kalacağı kur riskinden kaçınmak amacıyla forward sözleşmelere taraf olmuştur.)
- Türev sözleşmelerden riskten korunma muhasebesi kapsamında gerekli koşulları sağlayan etkin olan kısmı riskten korunma kapsamında muhasebeleştirilmekte, etkin olmayan kısım ise alım-satım amaçlı muhasebeleştirilerek, ilgili dönemin gelir tablosuna yansıtılmaktadır.

5.2.2.2. Karşılaşılan Riskler

XYZ Gıda A.Ş. faaliyeti ile ilgili olarak piyasa riski (kur riski, faiz riski ve fiyat riski), likidite riski ve kredi riskine maruz kalmaktadır.

Hazine ve Risk Yönetim Birimi Yöneticisi ile yapılan görüşme neticesinde firmanın karşı karşıya kaldığı risklere ilişkin risk yönetim yaklaşımları şu şekilde özetlenebilir:

Kur Riski: Firma faaliyeti gereği yabancı para üzerinden işlemlerini sürdürmekte ve yabancı para üzerinden kredi kullanmaktadır. Kurlarda meydana gelebilecek değişimler nedeniyle kur riskiyle karşı karşıya kalan firma, kur riskinin yönetimi için aktif-pasif dengesinin uyumuna dikkat etmekte, bu doğrultuda alacaklarının büyük çoğunluğu usd üzerinden olduğundan kredi kullanımlarını da genellikle usd olarak gerçekleştirmektedir. Piyasa Duyarlılık analizleri ile kur riski kontrol edilmekte ve ihtiyaç öngörüldüğünde türev ürün kullanılmaktadır.

Kredi Riski: Firma vadeli satışları nedeniyle kredi riskine maruz kalmaktadır. Firma, kredi riskinden kaçınmak için müşterilerinin kredibilitelerini takip etmekte ve tüm satışlarını teminat mektubu ya da DBS üzerinden gerçekleştirmektedir.

Firma yurt dışı satışlarını akreditif ya da vesaik mukabili gerçekleştirmekte olup, İhracat Kredi Sigortası'ndan faydalanmamaktadır.

Faiz Riski: Firma kredilerini ortalama 4 ay vadeli olarak, ihracat firmalarına özel düşük maliyetli olarak Türk Eximbank'dan kullanmaktadır. Firmanın değişken faizli kredi kullanımı bulunmamaktadır. Firma, nadiren ani gelişen ihtiyaçlar için ticari bankalardan rotatif kullanabilmekte ancak vade max. 10 gün olduğundan korunmaya ihtiyaç doğuracak faiz riski oluşturmamaktadır.

Fiyat Riski : Firma fiyat riskinden korunmak için hammadde ve emtia fiyatlarını yakın takip etmektedir. Ayrıca, firmanın alımlarının büyük kısmı TL üzerinden gerçekleşmekte olup, satışları USD üzerinden gerçekleştiğinden piyasa fiyatlarındaki dalgalanma bu yapıyla tölere edilebilmektedir.

Likidite Riski: Firma likidite riskinin yönetimi için nakit akımlarını öngörülen ve gerçekleşen olarak takip etmekte, finansal varlık ve yükümlülüklerinin vadelerini uyumlulaştırmaktadır. Son 10 mali dönemini karla kapatan ve %20 net kar marjına sahip olan firma, sektörün öncüleri başta olmak üzere birçok banka ile ilişki içerisinde ve yüksek kredibiliteye sahiptir.

5.2.3. Uygulamanın Sonuçları

XYZ Gıda A.Ş. yetkilisi ile yapılan görüşmede, 2018 yılında 2.300.00 Euro 4 ay vadeli ve 5.000.000 Euro 8 ay vadeli kredilerinin geri ödemesinde, kurların yükseleceği öngörüsü doğrultusunda, karşı karşıya kalacakları kur riskinden kaçınmak adına forward işlemleri gerçekleştirdikleri bilgisi alınmıştır.

Kredi ve forward işlemine ilişkin detaylar Tablo 5.2. de gösterilmiştir.

Tablo 5.2: Kredi ve Forward İşlemine İlişkin Detaylar

Kredi Bilgileri	1	2
Kullandırım Valörü	7.6.2018	27.6.2018
Vade	4.10.2018	12.2.2019
Faiz Oranı (Spread+Libor)	0,4	0,65
Kredi Tutarı	2.300.000	5.000.000
Forward Bilgileri	1	2
Kullandırım Valörü	7.6.2018	27.6.2018
Vade	4.10.2018	12.2.2019
Piyasa Kuru	5,3012	5,3417
Forward Kuru	5,9609	6,3377
Vade Kuru	7,0654	6,1383
Tutar	2.300.000	5.000.000

Firma TMS/TFRS kapsamında muhasebeleştirme yapmakta ve riskten korunma muhasebesi uygulamaktadır.

Kur farkları neticesinde oluşan kazanç 563- GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILAN OLARAK SINIFLANDIRILAN FİNANSAL YATIRIMLARDAN KAZANÇLAR” hesabına borç, “667- TÜREV ARAÇLARDAN SAĞLANAN KAZANÇLAR” hesabına alacak kaydedilerek muhasebeleştirilecektir. Sözleşmenin sona ermiş olması nedeniyle nazım hesaplarda kapatılarak muhasebe kayıtları tamamlanır.

a) Firmanın 2.300.000 Euro, 04.10.2018 Vadeli Forward İşlemi

Firma 07.06.2018 tarihinde kullanmış olduğu 2.300.000 Euro 4 ay vadeli kredisinin geri ödemesinde maruz kalabileceği kur riskinden korunmak için satın aldığı forward sözleşmesi, sözleşmenin yapılışı gün bilanço dışı hesaplarda (nazım hesaplar) kayda alınacaktır.

Sözleşme Tutarı*Forward Kuru=TL Tutar

2.300.000 Euro*5,9609= 13.710.070 TL nazım hesaplarda izlenecektir.

07.06.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
950-Türev Finansal Borçlar	13.710.070,00	
950.00-Forward Sözleşmesinden Borçlar		
951-Türev Finansal Alacaklar		13.710.070,00
951.01-Forward Sözleşmesinden Alacaklar		
Forward Sözleşmesinin Nazım Hesaplarda Kayda Alınması		

Vade sonunda kritik koşullar ve oran analizi yöntemi ile sözleşmenin etkinliği ölçülerek etkin olan kısım riskten korunma muhasebesi kapsamında kaydedilecek, etkin olmayan kısım ise alım-satım amaçlı muhasebeleştirme kapsamında ilgili dönemin gelir tablosuna yansıtılacaktır.

Tablo 5.3: Kritik Koşullar Yöntemi Tablosu

KRİTİK KOŞULLAR YÖNTEMİ		
Koşullar	Kredi	Forward
Türev kontratların işlem hacmi ile riskten korunma konusu kalemin işlem hacmi	2.300.000 Euro	2.300.000 Euro
Türev kontratların vadesi ile riskten korunma konusu kalemin vadesi	Başlangıç : 07.06.2018 Vade : 04.10.2018	Başlangıç : 07.06.2018 Vade : 04.10.22018
Türev kontratların dayandığı varlık ile riskten korunma konusu kalemin dayandığı varlık	Döviz kuru	Döviz kuru

Forward sözleşmesinin vade sonunda, riskten korunma muhasebesi kapsamında ileriye dönük test doğrultusunda gerçeğe uygun değeri ile değerlendirilerek etkin olup olmadığı tespit edilmiştir. Riskten korunma etkinliği, oran analizi (dollar- offset) yöntemi ile ölçülmüştür.

Tablo 5.4: Firmanın Kredi Bilgileri

KREDİ BİLGİLERİ					
Kullandırım Tarihi	Vade	Tutar (EUR)	Tutar (TL)	Faiz (TL)	Forward Spot Kuru
07.06.18	4.10.2018	2.300.000	12.428.050	579.976	5,4035
FORWARD BİLGİLERİ					
Valör	Vade	Tutar (EUR)	Tutar (TL)	Forward Kuru	Forward Spot Kuru
07.06.18	04.10.18	2.300.000	13.710.070,00	5,9609	5,4035

Kredi ve forward sözleşmesi oran analizi (dollar-offset) değerlendirme yöntemi kapsamında +200 bps ve -200 bps ile yeniden değerlendirilmiştir.

Tablo 5.5: Kredi ve Futures Bugünkü Değer Tablosu

KREDİ BUGÜNKÜ DEĞER						
Valör	Vade	Kredi Bugünkü Değer	Kredi Bugünkü Değer +200	Kredi Bugünkü Değer -200	Fark +200 bps	Fark -200 bps
07.06.18	4.10.2018	12.422.040	12.421.350	12.422.730	689,74	-689,82
FORWARD BUGÜNKÜ DEĞER						
Valör	Vade	Forward Bugünkü Değer	Forward Bugünkü Değer +200	Forward Bugünkü Değer -200	Fark +200 bps	Fark -200 bps
07.06.18	4.10.2018	13.703.312	13.702.551	13.704.073	760,88	-760,96

Riskten korunma muhasebesinin etkinlik ölçümünün oran analizi yönteminde, kredilerde oluşan fark +/-200 bps değeri ve forward sözleşmesinde oluşan fark +/-200 bps değeri oranlanmaktadır. TMS 39 riskten korunma muhasebesi kapsamında etkinlik testi

sonucunun %80-125 aralığında olması gerektiği öngörülmekteydi, bu bağlamda uygulamamıza konu forward işleminin Oran Analizi Yöntemine göre etkinliği:

$689,74/760,88=0,91$ 'dir.

Forward işlemi etkinlik oranı %91 ile, TMS 39 kapsamında belirtilen aralıkta yer aldığından riskten korunma muhasebesi kapsamında kayda alınmıştır. Bunun yanında, 01.01.2018 itibariyle yürürlüğe giren TFRS 9 standardı kapsamında etkinlik testleri sonuçlarının %80-125 bandında olması zorunluluğu kaldırılmıştır.

04.10.2018 tarihinde piyasa kuru 7,0654 olarak forward kurundan yüksek olduğu için firmanın 2.540.350 TL kazancı söz konusu olmuştur.

Forward Tutarı * (Piyasa Kuru-Forward Kuru) = 2.540.350 TL

Riskten korunma muhasebesi kapsamında oluşan kazanç "119-TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR" hesabına borç, "563- GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILAN OLARAK SINIFLANDIRILAN FİNANSAL YATIRIMLARDAN KAZANÇLAR" hesabına alacak kaydedilerek muhasebeleştirilmiştir.

04.10.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
119-Türev Finansal Araçlar	2.540.350,00	
563- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan Finansal Yatırımlardan Kazançlar		2.540.350,00
Forward Sözleşmesi ile ilgili kur değişiminden kaynaklı kazancın kaydı		

XYZ Gıda A.Ş. 04.10.2018 tarihinde kredi geri ödemesini gerçekleştirmiştir. Kredinin ödeme tutarı olan 2.300.000 EUR'nun değeri, kur farkı dolayısıyla firmanın bankaya gerçekleştirdiği ödemedен çok daha yüksektir. Bu nedenle bahse konu fark, firmanın kazancı olarak muhasebeleştirilmiştir.

04.10.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
300-Banka Kredileri	16.250.420,00	
102-Bankalar		13.710.070,00
119-Türev Finansal Araçlar		2.540.350,00
Kredinin geri ödenmesi		

Vade sonunda oluşan kazanç gelire yansıtılmış, forward sözleşmesi kapanmış olduğundan nazım hesaplarda ters kayıtla kapatılmıştır.

4.10.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
563- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan Finansal Yatırımlardan Kazançlar	2.540.350,00	
667-Türev Araçlardan Sağlanan Kazançlar		2.540.350,00
Forward sözleşmesi ile ilgili kazancın kaydı		

4.10.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
951-Türev Finansal Alacaklar	13.710.070,00	
951.01-Forward Sözleşmesinden Alacaklar		
950-Türev Finansal Borçlar		13.710.070,00
950.00-Forward Sözleşmesinden Borçlar		
Forward sözleşmesinin kapanması		

Forward sözleşmesinin vade sonunda kur firmanın öngörüsünün aksine düşmüş olsaydı, gerçeğe uygun değer farkında oluşan kayıp öncelikle “563- GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILAN OLARAK SINIFLANDIRILAN FİNANSAL YATIRIMLARDAN KAZANÇLAR” hesabına borç,

“119-TÜREV FİNANSAL ALACAKLAR” hesabına alacak kaydedilecek; ardından “563- GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILAN OLARAK SINIFLANDIRILAN FİNANSAL YATIRIMLARDAN KAZANÇLAR” alacaklandırılarak ilgili kayıp “677-TÜREV ARAÇLARDAN KAYNAKLANAN ZARARLAR” hesabı borçlandırılarak muhasebeleştirilecektir.

Firma, forward sözleşmesine riskten korunmak amacıyla taraf olmasına rağmen ilgili forward işlemi riskten korunma muhasebesi için gereken koşulları sağlamıyor olsaydı, forward işlemi kur riskinden korunma amacıyla yapılmış olsa da muhasebe kayıtlarına alım-satım amaçlı olarak aktarılacak, vade sonunda oluşan gerçeğe uygun değer farklı ilgili dönemin kar/zararına yansıtılacaktır.

b) Firmanın 5.000.000 Euro, 12.02.2019 Vadeli Forward İşlemi

XYZ A.Ş. kredilerini 4 ay vadeli kullanmakta olup, yeni bir proje için finansal esneklik sağlamak ve maliyet uygunluğu nedeniyle 27.06.2018 tarihinde 8 ay vadeli 5.000.000 EUR kredi kullanmıştır. Firma, piyasalarda yaşanan yukarı yönlü kur hareketliliği nedeniyle kur riskine maruz kalacağını düşünmüş ve nakit akış riskini azaltmak ya da yok etmek amacıyla 5.000.000 Euro 8 ay vadeli forward sözleşmesine taraf olmuştur.

Forward sözleşmesi düzenlendiği gün nazım hesaplarda takip edilmek üzere muhasebeleştirilecektir.

Sözleşme Tutarı*Forward Kuru=TL Tutar 5.000.000 Euro*6,3377= 31.688.500 TL

27.06.2018		
Hesap Adı	Borç	Alacak
950-Türev Finansal Borçlar	31.688.500,00	
950.00-Forward Sözleşmesinden Borçlar		
951-Türev Finansal Alacaklar		31.688.500,00
951.01-Forward Sözleşmesinden Alacaklar		
Forward Sözleşmesinin Nazım Hesaplarda Kayda Alınması		

Vade sonunda forward sözleşmesinin etkin olan kısmı riskten korunma muhasebesi kapsamında kaydedilecek, etkin olmayan kısım ise alım-satım amaçlı muhasebeleştirme kapsamında ilgili dönemin gelir tablosuna yansıtılacaktır.

Tablo 5.6: Kritik Koşullar Yöntemi Tablosu

KRİTİK KOŞULLAR YÖNTEMİ		
Koşullar	Kredi	Forward
Türev ürün sözleşmesinin işlem büyüklüğü ile riskten korunma konusu kalemin işlem büyüklüğü	5.000.000 Euro	5.000.000 Euro
Türev ürün sözleşmesinin vadesi ile riskten korunma konusu kalemin vadesi	Başlangıç : 27.06.2018 Vade : 12.02.2019	Başlangıç : 27.06.2018 Vade : 12.02.2019
Türev ürün sözleşmesinin dayandığı varlık ile riskten korunma konusu kalemin dayandığı varlık	Döviz kuru	Döviz kuru

Oran analizi yöntemi ile forward sözleşmesinin etkinlik ölçümünde firma ve fordard sözleşme bilgileri şu şekildedir:

Tablo 5.7: Kredi ve Forward Bilgileri Tablosu

KREDİ BİLGİLERİ					
Valör	Vade	Tutar (EUR)	Tutar (TL)	Faiz (TL)	Forward Spot Kur
27.06.18	12.2.2019	5.000.000	27.082.000	2.432.866	5,4164
FORWARD BİLGİLERİ					
Valör	Vade	Tutar (EUR)	Tutar (TL)	Forward Kuru	Forward Spot Kuru
27.06.18	12.02.19	5.000.000	31.688.500,00	6,3377	5,4164

Tablo 5.8: Kredi ve Forward Bugünkü Değer Tablosu

KREDİ BUGÜNKÜ DEĞER						
Valör	Vade	Kredi Bugünkü Değer	Kredi Bugünkü Değer +200	Kredi Bugünkü Değer -200	Fark +200 bps	Fark -200 bps
27.06.18	12.2.2019	27.067.826	27.066.323	27.069.329	1.503	-1.503
FORWARD BUGÜNKÜ DEĞER						
Valör	Vade	Forwar Bugünkü Değer	Forward Bugünkü Değer +200	Forward Bugünkü Değer -200	Fark +200 bps	Fark -200 bps
27.06.18	12.2.2019	31.672.159	31.670.400	31.673.917	1759	-1759

Riskten korunma muhasebesi kapsamında forward sözleşmesinin etkinliği oran analizi yönetimiyle ölçülmüş, bu bağlamda kredilerde oluşan fark +/-200 bps değeri ve forward sözleşmesinde oluşan fark +/-200 bps değeri ile oranlanmıştır. Bahse konu forward işleminin Oran Analizi Yöntemine göre etkinliği:

$1.503/1.759=0,85$ olup riskten korunmanın etkin olduğu tespit edildiğinden, Forward işlemi riskten korunma muhasebesi kapsamında muhasebeleştirilmiştir. 31.12.2018 tarihinde piyasa kuru 6,0538'dur. Forward Tutarı

* (Forward Kuru-Piyasa Kuru) 5.000.000 EUR

*(6,3377-6,0538)=1.419.500 TL

Piyasa kuru, forward kurundan düşük olduğundan firmanın 1.419.500 TL kaybı oluşmuştur. Gerçeğe uygun değerde oluşan bu kayıp, "563- GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI DİĞER KAPSAMLI GELİRE YANSITILAN OLARAK SINIFLANDIRILAN FİNANSAL YATIRIMLARDAN KAZANÇLAR" hesabına borç, "119-TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR" hesabına alacak kaydedilmiştir.

31.12.2018

Hesap Adı	Borç	Alacak
563- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan Finansal Yatırımlardan Kazançlar	1.419.500,00	
119-Türev Finansal Araçlar		1.419.500,00
Forward Sözleşmesi ile ilgili kur değişiminden kaynaklı kaybın kaydı		

Forward sözleşmesinin vade sonu olan 12.02.2019 tarihinde kur 6,1383'dür.

12.02.2019

Hesap Adı	Borç	Alacak
119-Türev Finansal Araçlar	422.500,00	
563- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan Finansal Yatırımlardan Kazançlar		422.500,00
Forward Sözleşmesi ile ilgili kur değişiminden kaynaklı kaybın kaydı		
Hesap Adı	Borç	Alacak
677-Türev Araçlardan Kaynaklanan Zararlar	997.000,00	
563- Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Olarak Sınıflandırılan Finansal Yatırımlardan Kazançlar		997.000,00
Forward sözleşmesi ile ilgili kaybın zarara aktarılması		

12.02.2019 tarihinde kredinin geri ödemesi gerçekleştirilmiş ve forward sözleşmesinin kur değişimleri sonucundaki nihai kaybı 997.000 TL olarak gerçekleşmiştir.

12.02.2019

Hesap Adı	Borç	Alacak
300-Banka Kredileri	30.691.500,00	
119-Türev Finansal Araçlar	997.000,00	
102-Bankalar		31.688.500,00
Kredinin geri ödenmesi		

12.02.2019

Hesap Adı	Borç	Alacak
951-Türev Finansal Alacaklar	31.688.500,00	
951.01-Forward Sözleşmesinden Alacaklar		
950-Türev Finansal Borçlar		31.688.500,00
950.00-Forward Sözleşmesinden Borçlar		
Forward sözleşmesinin kapanması		

Uygulamamızda, XYZ firmasının, daha düşük kredi maliyetine sahip olduğu için, girdilerinden farklı bir para biriminde kullanmış olduğu kredilerin geri ödemesinde maruz kalabileceği kur riskinden korunmak amacıyla taraf olduğu forward sözleşmelerinin detayları, riskten korunmak amacıyla kullanılan türev ürünlerin etkinliğinin ölçümü ve bu sözleşmelerin riskten korunma muhasebesi kapsamında muhasebe kayıtlarına nasıl aktarıldığı incelenmiştir.

XYZ firmasının, 2.300.000 Euro 04.10.2018 vadeli forward sözleşmesi ile kredisinin geri ödeme tarihinde piyasa da oluşan yüksek kurdan korunmuş, 2.540.350 TL kazanç elde etmiş olduğu ve bu korunma işleminin riskten korunma muhasebesi kapsamında etkin olduğu tespit edilerek muhasebe kayıtları oluşturulmuştur.

5.000.000 Euro 12.02.2019 vadeli forward sözleşmesinin vade sonunda ise kurların firmanın öngördüğü gibi yükselmeyerek düştüğü, 997.000 TL kayıp olduğu tespit edilerek muhasebe kayıtlarına aktarılmıştır.

Sonuç olarak; firma faaliyetlerinin firma yöneticileri, yatırımcılar vb. taraflarca doğru izlenerek yorumlanabilmesi için işletmenin taraf olduğu tüm finansal olayların muhasebe kayıtlarına aktarılması önem arz etmektedir. Bu doğrultuda, kullanım düzeyi ve etkileri gittikçe artan türev ürünlerin de muhasebe kayıtlarına nasıl aktarılacağı hususu gündem oluşturmuştur.

Finansal riskten korunmak amacıyla kullanılan türev ürünlerin, riskten korunma muhasebesi kapsamında muhasebeleştirilmesi kati bir uygulama olmayıp, firmanın tercihinin bağlıdır. Firmalar, türev ürünleri riskten korunma muhasebesi kapsamında muhasebeleştirmeyip, gerçeğe uygun değer değişimi nedeniyle oluşan kazanç veya kaybı

doğrudan kar/zarar hesaplarına yansıtılmaktadır. Ancak firmalar, riskten korunmak amacıyla kullandıkları türev ürünleri, riskten korunma muhasebesi kapsamında kayda alarak, hangi finansal riskleri taşıdıklarını, bu finansal risklerden korunmak amacıyla uyguladıkları yöntem ve risk yönetim stratejilerinin neler olduğunu gözlemleme ve bu risk yönetim yaklaşımlarının ne oranda başarılı ve etkin olduğunu ölçme avantajına sahip olurlar.

BÖLÜM 6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülke içinde meydana getirilen ürünlerle sunulan hizmetlerin farklı ülkelere satışının gerçekleştirilmesi olarak tanımlanan ihracat, küresel bağlamda ve mali alanlarda görülen yenilikler doğrultusunda her geçen gün daha fazla önem arz etmektedir. İşletmeler, farklı sektörlerle yer alabilme konusunda arayışlara girerken, en iyi maliyet düzeyleri, farklılaşan teknolojik yapı aracılığı ile veri akışında etkin olabilmek, gelişen satış ivmesi kazanarak eylemlerini devamlı olarak gerçekleştirebilmek adına ihracat faaliyetlerinde aktif olmayı tercih etmektedir. Bugünün koşullarında global bir yapı kazanan dünya ölçütünde göz ardı edilemeyen bir alan olarak da değerlendirilmektedir. Dünya genelinde her ülke gerek firmalarının gerekse kişisel gereksinimlerin yanıtlanması adına dış ticaret eylemlerine katılım sağlamaktadır.

Risk kavramı, öngörülemeyen ya da kontrol edilemeyen sonuçlarla karşılaşma ihtimali olarak ifade edilebilmektedir. İhracat firmaları, faaliyetlerinin doğası gereği bir takım risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu riskler; alıcıya ilişkin riskleri kapsayan ticari risk; hükümet değişimleri, savaş, iç karışıklık, dış ticarete getirilen kota vb. durumlara ilişkin politik risk; ihracata konu malların nakliyesi sürecinde karşılaşılabilecek taşıma riskleri; ihracatçı firma ve alıcı arasında bilgi, belge eksikliği yada alıcının kötü niyetiyle ortaya çıkabilecek reklamasyon riski; deprem, sel vb. doğal afet riski ve kredi riski, faiz riski, likidite riski, fiyat riski ve kur riskinden oluşan finansal risklerdir. İhracat firmaları, bu riskleri azaltmaya veya ortadan kaldırmaya yönelik firma içi ve firma dışı olmak üzere çeşitli risk yönetim stratejilerinden yararlanmaktadır. Ticari ve politik risklere karşı ihracat sigortaları, taşıma riskine karşı nakliye sigortaları, aktif-pasif yönetimine ilişkin kontrol ile önlemler ve finansal risklerden korunmak amacıyla türev ürün kullanımları bu risk yönetim stratejilerinden bazılarıdır.

Mali riskler, uluslararası iktisadi alanda meydana gelen yenilikler ve etkileşim aracılığı ile önem düzeyini yükseltmiş bulunmaktadır. Ayrıca yaşanan değişimler sonucunda sektörlerde görülen mali problemler kısa vadede genel olarak bütün sektörlerle yansımaktadır. Söz konusu durum mali risklere yönelik tedbir geliştirme ve çözüm bulmak adına strateji geliştirme arayışına meydan vererek, mali risklerden korunmak

veya düşük düzeye çekebilmek için farklı mali mekanizmalar arasında yer alan türev ürün teriminin oluşumuna neden olmaktadır.

Türev ürünler, cari sektörlerde oluşan eylemlerde veya hali hazırda mevcut olan varlıkların sonraki süreçteki bedelinde görülebilecek farklılıklardan dolayı, başvurulan mali araçlar olmaktadır. Bahsedilen araçlar, arbitraj, spekülasyon veya olası risklerden kaçınma adına etkin olarak, forward, futures, opsiyon ve swap sözleşmeleri olarak da gruplandırılmaktadır.

Türev ürünler ilk kullanım dönemlerinde sadece bilanço dışı işlemler olarak dipnotlarda açıklanmaktayken, günümüz ekonomilerinde türev araçların öneminin ve kullanımının çoğalması ve bilanço dışı bilgilerin finansal tablo okuyucularının değerlendirmelerinde etkisinin artması ile birlikte, bu finansal araçların nasıl muhasebeleştirileceği sorunu doğmuştur. Bu sorunun çözümüne yönelik, finansal araçların neler olduğu, nasıl sınıflandırıldığı, nasıl değerlendirildiği ve muhasebeleştirildiğine ilişkin, uluslararası ve ulusal bazı standartlar geliştirilmiştir.

Türev ürünler, alım-satım amaçlı ya da riskten korunma amaçlı kullanılmakta ve kullanım amaçlarına göre muhasebeleştirilmektedir. Alım-satım amaçlı yapılan türev işlemlere ilişkin oluşan kazanç/kayıp ilgili oldukları dönem gelir tablosuna yansıtılmaktadır.

Riskten korunma muhasebesi kapsamında ise, riskten korunma aracı ile riskten korunan kalemin gerçeğe uygun değerleri arasındaki fark aynı hesap dönemi içerisinde bilanço ve gelir tablosuna, gerçekleştirilen işlemin niteliğine göre düzeltme kalemi olarak yansıtılmaktadır. Riskten korunma muhasebesinde amaç, riskten korunma aracı ve riskten korunan kalemin finansal tablolar üzerindeki etkisini minimize etmektir.

Riskten korunma; gerçeğe uygun değer riskinden, nakit akış riskinden ve yurt dışındaki yatırım riskinden korunma olarak sınıflanmaktadır. İşletmelerin riskten korunma muhasebesi kapsamında işlem yapabilmesi için gerekli olan koşulları yerine getirmesi gerekmektedir.

Çalışmada, bir ihracat firmasının finansal risklere karşı türev ürün kullanımı detaylarıyla incelenmiştir. Firmanın türev ürün kullanımına ilişkin yaklaşımı ele alınarak,

kur riskinden korunmak amacıyla taraf olduğu forward sözleşmesinin sonucunda oluşan kazanç/kayıbı tespit edilmiş ve muhasebe kayıtlarının nasıl gerçekleştirildiğinden bahsedilmiştir. İlk türev sözleşmesinin vade sonunda kurlar firmanın beklentisi doğrultusunda gerçekleşmiş, firma kur riskinden korunmuş ve kazanç elde etmiştir. Diğer forward sözleşmesinin vade sonunda ise kurlar firmanın öngördüğü şekilde gerçekleşmemiş, firma kayba uğramıştır. Ancak piyasadaki kur hareketliliği nedeniyle maruz kalacağı kur riskini forward sözleşmesi ile belirleyerek, riskini minimize etmiş ve belirsizliği ortadan kaldırmıştır.

Araştırma sonucunda göre dış satım alanında varlığını sürdüren işletmelerin, eylemleri uyarınca mali risklere maruz kalınması ve bu yöndeki risklere tedbir olması adına türev ürünlerden yararlandıkları saptanmaktadır.

Dış satım işletmelerinin hemen hemen hepsinin, faiz, nakit akışı, bedel ve kur gibi risklerden kaçınmadıkları, buna karşın türev araçların genel olarak kur ve faiz riskinden kaçınmak adına kullanıldığı ifade edilmektedir. Kur riskine oranla yoğunlukla forward sözleşmelerinden yararlanan dış satım işletmeleri olası faiz sorunlarına yönelik idari işlemlerde swap sözleşmelerini kullanmaktadır.

Faaliyet alanında bulunan dış satım işletmeleri, boyutları uyarınca TMS / TFRS bünyesinde muhasebeleştirme işlemlerini gerçekleştirerek, hemen hemen genelinin türev ürünlerden yararlanma nedeninin, mali risklerden kaçınmak adına olduğu belirtilmektedir. Bu ürünler, riski minimize etme yönünde değerlendirilmesine karşın, bir miktar da olsa kayıt altına alınmadığı görülmektedir. Çünkü, TMS 39 bünyesinde ifade edilen, riskten kaçınma muhasebesi adına öngörülen koşulların, genellikle aktivite neticesinin %80 – 125 seviyesinde olması beklenmektedir. 01.01.2018 tarihi ile TFRS 9 resmîyet kazanarak, bu alanda aktivite ölçümlerinin gerçekleştirilmesi sürdürülerek, önceki aktivitelerinin ölçümlerine dair mecburiyet durumuna son verilmektedir. Sonraki süreçlere dair aktivite ölçümleri açısından ise mecburiyet durumu halen sürdürülmektedir. Buna karşın aktivite ölçümü neticesinde %80 / 125 bandı aktivite testinde beklenen en önemli şart olmaktan çıkarak, söz konusu ölçümlerde gelişen mali risklerle önlenmesi veya minimize edilmesine dair araçlar kapsamındaki mali ilişki de önem arz etmektedir.

Bunun yanında, finansal riskten korunmak amacıyla kullanılan türev araçların, riskten korunma muhasebesi çerçevesinde muhasebeleştirilmesi firmanın tercihinine bağlı olup zorunlu bir uygulama değildir. Lakin, finansal riskten korunma aracı olan türev ürünlerin, korunma muhasebesi kapsamında kayda alınması firmaya, maruz kaldığı finansal risklerin neler olduğunu, bu finansal risklerden korunmak gayesiyle hangi risk yönetim stratejilerini uyguladıklarını gözlemlene ve bu risk yönetim yaklaşımlarının ne oranda başarılı ve etkin olduğunu ölçme avantajı sağlamaktadır.

Türev ürünlerinden, Türkiye’de gün geçtikçe yoğunlukla yararlanılmasına rağmen, küresel ölçüde çok daha büyük boyutlarda faydalanılmaktadır. Bununla birlikte olası risklerden kaçınmak adına yararlanmak için de büyük bir artış beklenmektedir. Aynı zamanda içeriğinde bulunan risklerin önlenmesi adına etkin bir yönetim politikasının ve veri akışının da doğru kullanımının önemi son derece büyük olarak kabul görmektedir.

Riskten korunma muhasebesi, risk ortaya çıkaran unsur ve riskten korunma aracı olmak üzere iki unsurun birbirleriyle olan ilişkisine dayanmaktadır. Buna göre; riskten korunmak amacıyla taraf olunan riskten korunma aracı ile risk ortaya çıkaran unsurun gerçeğe uygun değerlerinde meydana gelen değişimler aynı hesap dönemi içerisinde finansal tablolarda raporlanmalıdır. Böylece, her iki unsurun finansal tablolar üzerindeki etkisi azaltılmış olacaktır. Riskten korunma muhasebesi zorunlu değil ihtiyari bir yöntemdir. Bankanın riskten korunma muhasebesine göre raporlama yapabilmesi için muhasebe standartlarında belirtilmiş koşulların tamamını sağlaması gerekmektedir. Bu koşullar riskin doğasının tanımlanması, belgelendirme, riskten korunmanın etkinliğinin sağlanması, etkinliğin sürekliliği ve ölçülmesi şeklindedir.

Muhasebe açısından incelendiğinde her risk unsuru riskten korunma muhasebesine konu olmamaktadır. Riskten korunma muhasebesine konu olan riskler işletmenin maruz kaldığı piyasa riski ve kredi riski olarak sınırlandırılmıştır. Riskten korunma muhasebesinin ilk koşulu riskten korunma ilişkisinin başlangıcında riskten korunma ilişkisinin belgelendirilmesidir. Diğer riskten korunma muhasebesi uygulama koşullarıysa; riskten korunmanın etkinliğinin sağlanması, sürekliliği ve ölçülmesidir. Riskten korunma muhasebesinin uygulanabilmesi için, riskten korunma işleminin başlangıcından itibaren riskten korunma aracı ile risk ortaya çıkaran unsur arasında

etkinliğin sağlanması ve bu etkinliğin sözleşme süresince tarafsız bir şekilde ölçülmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, günümüz global dünyasında ihracat şirketlerinin uluslararası pazarlarda faaliyet göstermeleri ve rekabet edebilmelerinde, maruz kaldıkları finansal risklerden korunabilmek adına türev araçların etkin kullanımı ve türev araç kullanımlarının finansal okuyucular için doğru yorumlanabilmesi açısından da muhasebe kayıtlarına nasıl aktarılması gerektiği önem arz etmektedir.

İhracat, uluslararası ekonomik ilişkilerin artması ve teknolojiye yaşanan gelişmelerle vazgeçilmez bir unsur haline almıştır. İşletmeler, farklı pazarlara yönelerek riski dağıtmak, satışlarını arttırmak dolayısıyla kazançlarını maksimize etmek gayesiyle ihracata yönelmektedir. İşletmelerin ihracat işlemleri süresince karşı karşıya kaldığı risklerden biri de finansal risk olup, ihracat firmaları finansal riskleri minimize etmek ya da ortadan kaldırmak gayesiyle türev ürünlerden faydalanmaktadır. Bu çalışmada, ihracat firmalarının türev ürünleri riskten korunma aracı olarak kullanım düzeyleri, hangi finansal riske karşı hangi türev ürünleri kullandıkları ve türev ürünleri nasıl muhasebeleştirdikleri incelenmiş olup, ihracat firmalarının, türev ürünleri riskten korunma aracı olarak kullandıkları, en çok kur riskine karşı forward sözleşmeleri tercih ettikleri ve neredeyse tamamının türev araçları riskten korunma muhasebesi kapsamında muhasebeleştirdikleri tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Apak, Sudi ve Metin Uyar. Türev Ürünler ve Finansal Teknikler. 1. Basım, İstanbul: Beta Yayınları, 2011.

Aydın, Nurhan, Mehmet Başar ve Matin Coşkun. Finansal Yönetim. Ankara: Detay Yayıncılık, 2010.

Berk, Niyazi. Finansal Yönetim. İstanbul: Türkmen Yayınevi, 2010.

Bolak, Mehmet. Risk ve Yönetimi. 1. Baskı, İstanbul: Birsen Yayınevi, 2004.

Ceyhan, Cüneyt. Türev Ürünler ve Riskten Korunma, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Okan Üniversitesi SBE, 2013.

Ceylan, Ali ve Turhan Korkmaz. Finansal Teknikler. 8. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi, 2014.

Ceylan, Ali. İşletmelerde Finansal Yönetim. 7. Basım, Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları, 2001.

Chambers, Nurgül. Türev Piyasalar. 4. İstanbul: Beta Yayınları, 2012.

Çetin, Ali Cüneyt ve İhsan Kurar. Onur. Türev Araçların Risk Yönetim Fonksiyonu: Vadeli İşlem Piyasası Risk Yönetimi Üzerine Bir Araştırma. S.Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2016, Cilt:21, s:2, ss.403-425.

Çınar, Hakan. Pratik İthalat-İhracat İşlemleri. Ankara: ARZ Eğitim ve Danışmanlık, 1998.

Delice, Güven ve İlhan Ege. Uluslararası Finans Teori, Politika ve Uygulama. Ankara: Gazi Kitapevi, 2015.

Duranoğlu, Ayşegül. Lojistik ve Dış Ticarete Risk ve Riskten Kaçınma Yolları, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Maltepe Üniversitesi SBE, 2013.

Erdoğan, Niyazi. Uluslararası İşletmelerde Mali Risk ve Yönetimi Çağdaş Finansman Teknikleri. 2. İstanbul: Kent Matbacılık, 1995.

Güngör, Bener. Finansal Türevlerin Muhasebeleştirilmesi. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:15, Sayı:1-2, 2001, ss.189-214

Karaca, D. Defne. Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi ve Türkiye'deki Bankalara Uygulanmasına Yönelik Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi SBE, 2007.

Karahan, Kemal. Uluslararası Muhasebe Standartları Kapsamında Finansal Araçların Mali Tablolarda Gösterimi ve Değerlemesine İlişkin Esaslar, Yeterlilik Etüdü, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Muhasebe Standartları Dairesi, 2002.

Kayaalp, Ali İhsan ve İlker Kıymetli Şen. Türev Ürünlerde Riskten Korunma Muhasebesine Göre Etkinlik Testlerinden Dollar Offset Yönteminin Uygulanması. Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, 2017, Sayı:3, ss.315-329.

Kaygusuz, Sait Yüksel. Finansal Türev Ürünlerinde Muhasebe Esasları. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu, 1998.

Konuralp, Güner. Sermaye Piyasaları, Analizler, Kurumlar ve Portföy Yönerimi. İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.

Nurcan, Belma. Türev Piyasası İşlemlerinin Vergilendirilmesi ve Örnek Ülke Uygulamaları Uzmanlık Yeterlilik Tezi, T.C. Merkez Bankası, 2005.

Okudan, Fahrettin. Finansal Riskten Korunma Muhasebesinde Etkinliğin Ölçülmesi. Journal of Accounting&Finance, 2010, ss.244-256.

Önce, Saime. Türev Ürünlerin Muhasebe Sorunları ve Bankalar İçin Muhasebeleştirme Şekilleri. Eskişehir: Türkiye Bankalar Birliği, 1995.

Özdemir, Neslihan. Finansal Riskten Korunma Muhasebesi ve Özkaynaklara Etkisi, Doktora Tezi, T.C. Okan Üniversitesi SBE, İstanbul, 2016

Özince, Ersin. Finansal Sektörde Türev Piyasalar. TBB ve IIF İşbirliğinde Gerçekleşen Konferans. İstanbul: TBB, 2006.

Parlakkaya, Raif. Finansal Türev Ürünler İle Mali Risk Yönetimi ve Muhasebe Uygulamaları. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2005.

Sabuncu, Birsal ve Hafize Meder akır. Riskten Korunma Aracı Olarak Türev Ürün Kullanımı: BİST 100 Örneği Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2015, Yıl:3, Sayı: 19, ss.268-288

Saltoğlu, Burak. Türev Araçlar, Piyasa ve Risk Yönetimi-Sermaye Piyasası Lisanslama Sınavları alışma Kitabı. İstanbul: Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu, 2017.

Selvi, Yakup. Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi. İstanbul: ARC Yayıncılık, 2000.

Sevil, Güven. Finansal Risk Yönetimi erevesinde Piyasa Volatilitésinin Tahmini ve Portföy VAR Hesaplamaları. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2001.

Shin, Hyun Song. Derivatives Accounting and Risk Management. London: Risk Books, 2004.

Takım, Abdullah. Türkiye’de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları. Maliye Dergisi, 2011, ss.154-176.

Taştan, Nevin. Riskten Korunma Türev Araçlar ve Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Okan Üniversitesi SBE, 2014.

Ünal, Ümit. Türev Piyasalar Futures, Forward, Swap ve Opsiyonlar. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2014.

Wolke, Thomas. Risk Menagement. Munchen: De Gruyter Oldenbourg, 2017.

Yalçın, Cihangir ağlar. Türk Bankacılık Sektöründe Türev Ürünler ve Türev Ürünlerin Kullanımını Etkileyen Faktörlerin Analizi. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi SBE, 2015.

Yalvaç, Murat. Türkiye Finansal Raporlama Standartları Kapsamında Türev Finansal Araçların Bankaların Aktif- Pasif Yönetimi ve Risk Yönetimi Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi: Türk Bankacılık Sektörü Uygulamaları. Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi SBE, 2016.

Yıldıran, Mustafa. İhracat Yapan İşletmelerde Kur Riski Yönetimi ve Denizli Bölgesinde Değişik Ölçekli Firmalarda Uygulanması Doktora Tezi, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi, 2003.

Yılmaz, Erdal ve Tünay Aslan. Finansal Risklerin Yönetilmesinde Türev Ürünlerin Kullanımı, Borsa İstanbul (BİST) 100 Endeksi'ndeki Şirketler Üzerine Bir Araştırma. İşletme Araştırma Dergisi, 2016, Vol:8, I:1, ss. 663-678.

Yücel, Elif. Türev Finansal Araçlar ve Muhasebe İşlemleri TMS/TFRS Kapsamında. Bursa: Dora Basım-Yayın, 2018.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Yasemin ERSAN

Doğum Yeri ve Tarihi : Sakarya 1973

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Marmara Üniversitesi

İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü -2000

Yüksek Lisans Öğrenimi : İstanbul Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Muhasebe ve Denetim Yüksek Lisans Programı 2020

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar ve Tarihleri :

Altis SMMM ve Danışmanlık Tic. Ltd. Şti 2018--

Petronas Madeni Yağlar Tic Ltd Şti. 2009-2018

FL Madeni Yağlar Tic.Ltd.Şti. 2003-2009

Arthur Andersen 1996-2003

İletişim

Telefon : 0 506 632 60 73

E-posta Adresi : yayeersan@gmail.com